

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Aleksandra Jutriša

Vzroki (ne)stabilnosti vlad držav nekdanje Jugoslavije –
Primerjava Hrvaške in Makedonije

Diplomsko delo

Ljubljana, 2009

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Aleksandra Jutriša

Mentorica: Izr. prof. dr. Alenka Krašovec

Vzroki (ne)stabilnosti vlad držav nekdanje Jugoslavije –
primerjava Hrvaške in Makedonije

Diplomsko delo

Ljubljana, 2009

Za usmerjanje in pomoč pri izdelavi diplomske naloge se zahvaljujem mentorici prof. dr. Alenki Krašovec.

Iskrena hvala staršem za potrpljenje in vzpodbudo skozi vsa leta mojega šolanja, prav tako hvala bratu Urošu, Alešu, Alji, Maši, Nataši J., Sreču, Nataši S., Karmelu, Dušanu in Alenu ter ostalim prijateljem za pomoč in vzpodbudne besede.

VZROKI (NE)STABILNOSTI VLAD DRŽAV NEKDANJE JUGOSLAVIJE – PRIMERJAVA HRVAŠKE IN MAKEDONIJE

V svojem diplomskem delu ugotavljam stabilnost vlad dveh tranzicijskih držav - Hrvaške in Makedonije - v obdobju 1990 in 2008. Stabilnost vlad teh dveh držav preverjam s pomočjo dveh indikatorjev (trajanje vlade in trajanje predsednika vlade). Prvi indikator, trajanje vlade, posebej obravnavam s pomočjo dveh dejavnikov. Ta dejavnika sta zakonodajno obdobje in politične stranke v vladi. Dobljene rezultate primerjam z rezultati desetih tranzicijskih držav. Nadalje ugotavljam ali in kako različni volilni sistemi vplivajo na stabilnost vlad. Hrvaška in Makedonija sta namreč državi, ki sta v svoji kratki zgodovini samostojnosti, preizkusili vse tri oblike volilnih sistemov. Sledi primerjava Hrvaške in Makedonije, kjer se osredotočim na trajanje vlad in na izbiro volilnih sistemov. Ta primerjava mi omogoči, da ugotovim katera od dveh omenjenih držav ima v določenem volilnem obdobju stabilnejše vlade. Skozi celotno delo si pomagam s tremi hipotezami, ki sem jih zastavila na začetku diplome. Vsako od teh hipotez na koncu tudi preverim in jih potrdim ali pa zavrnem.

Ključne besede: vlada, stabilnost, tranzicija, neoinstitucionalizem, volilni sistem

CAUSES FOR (IN)STABILITY OF GOVERNMENTS IN FORMER YUGOSLAVIA – THE CASE OF CROATIA AND MACEDONIA

In my diploma I am trying to establish governmental stability of the two transitional countries - Croatia and Macedonia – in the years between 1990 and 2008. I use two indicators (governmental continuity and prime minister's continuity) to examine the stability of governments of the before mentioned countries. I deal with the first indicator, governmental continuity, separately, by helping myself with two factors. Those factors are legislative era and political parties in the government. I compare all acquired results with the results of other transitional countries. Next I establish if and how do the different electoral systems influence the stability of a government. Croatia and Macedonia have in their short history as independent countries tried all three types of electoral systems. Further on I compare Croatia and Macedonia, with the focus on the governmental continuity and on selection of electoral systems. This comparison enables me to find out, which of two before mentioned countries had in defined electoral era, more stable governments. Throughout the entire dissertation I use three hypotheses which I set up at the beginning of the diploma. At the end I test those hypotheses, and either confirm or reject them.

Key words: government, stability, transition, neoinstitutionalism, electoral system

KAZALO:

1 UVOD	8
1.1 STRUKTURA NALOGE.....	9
1.2 METODOLOŠKI OKVIR	10
2 TEORETIČNA IZHODIŠČA	11
2.1 TRANZICIJSKE DRŽAVE.....	11
2.1.1 Tranzicija oziroma prehod v demokracijo	11
2.1.2 Tranzicija v državah srednje in vzhodne Evrope	12
2.2 VLADA.....	13
2.2.1 Izvršilna oblast	13
2.2.2 Zgodovinski razvoj vlade	13
2.2.3 Oblikovanje in prenehanje dela vlade	14
2.2.4 Vpliv političnih strank na oblikovanje vlade	16
2.2.5 Struktura vlade	16
2.2.6 Vlade v tranzicijskih državah.....	17
2.3 VLADNE KOALICIJE	17
2.3.1 Definicija koalicije	17
2.3.2 Oblikovanje koalicij	18
2.3.3 Vrste koalicij	19
2.3.4 Oblikovanje koalicij v tranzicijskih državah.....	20
2.4 (NE)STABILNOST VLAD	22
2.4.1 Opredelitev pojma politična stabilnost.....	22
2.4.2 Opredelitev pojma stabilnost vlade	22
2.4.3 Prenehanje vlade	24
2.4.4 Trajanje vlad v Evropi.....	24
2.4.5 Trajanje in stabilnost vlad v tranzicijskih državah.....	25
2.5 NOVI INSTITUCIONALIZEM / NEOINSTITUCIONALIZEM.....	27
2.5.1 Definicija institucije	27
2.5.2 Neoinstitucionalizem/novi institucionalizem.....	28
2.5.3 Neoinstitucionalizem v tranzicijskih državah	29
2.6 VPLIV INSTITUCIONALNIH DEJAVNIKOV NA STABILNOST VLAD	30
2.6.1 Ustavni sistem	30
2.6.1.1 Učinki ustavnih izbir na nove demokracije/tranzicijske države.....	31

2.6.2 Volilni sistem	32
2.6.2.1 Volitve	32
2.6.2.2 Pravila volilnih sistemov	33
2.6.2.3 Razvrščanje volilnih sistemov	35
2.6.2.4 Vpliv volilnega sistema na strankarski sistem	37
2.6.2.5 Posledice izbire volilnih sistemov na (ne)stabilnost vlad	38
2.6.2.6 Pomen volilnega sistema v tranzicijskih državah	40
3 EMPIRIČNI DEL	41
3.1 VLADA NA HRVAŠKEM	42
3.1.1 Sestava in oblikovanje vlade	43
3.1.2 Mehanizmi odgovornosti vlade saboru (zaupnica, nezaupnica vladi)	43
3.2 VLADA V MAKEDONIJI	44
3.2.1 Sestava in oblikovanje vlade	45
3.2.2 Mehanizmi odgovornosti vlade sobranju (zaupnica, nezaupnica vladi)	45
3.3 TRAJANJE VLAD IN TRAJANJE PREDSEDNIKOV VLAD	46
3.3.1 Hrvaška	46
3.3.2 Makedonija	49
3.4 VPLIV INSTITUCIONALNIH DEJAVNIKOV NA STABILNOST VLADE V HRVAŠKI IN MAKEDONIJI	52
3.4.1 VPLIV USTAVNEGA SISTEMA NA STABILNOST VLAD	52
3.4.1.1 Hrvaška	52
3.4.1.2 Makedonija	53
3.4.2 VOLILNI SISTEM	54
3.4.2.1 Hrvaška	54
3.4.2.1.1 Volitve v parlament	55
3.4.2.1.2 Volitve in volilni sistemi (obdobja)	55
3.4.2.1.3 Vpliv volilnih sistemov na stabilnost vlad na Hrvaškem med leti 1990 in 2008	57
3.4.2.3 Makedonija	59
3.4.2.3.1 Volitve v parlament	59
3.4.2.3.2 Volitve in volilni sistemi (obdobja)	60
3.4.2.3.3 Vpliv volilnih sistemov na stabilnost vlad v Makedoniji med leti 1990 in 2008	62
3.5 VPLIV VOLILNIH SISTEMOV NA STABILNOST VLAD; PRIMERJAVA HRVAŠKA : MAKEDONIJA	65
3.5.1 Volilni sistemi na Hrvaškem in v Makedoniji med leti 1990 in 2008	65

3.5.2 Število in trajanje vlad med 1990 in 2008 na Hrvaškem in v Makedoniji.....	66
3.5.3 Število in trajanje vlad v obdobju določenega volilnega sistema	66
3.5.4 Strankarska sestava vlade (enostrankarske vs. koalicijske vlade) in razlogi prenehanja delovanja vlad v obdobju med 1990 in 2008	68
3.5.5 Strankarska sestava vlade (enostrankarske vs. koalicijske vlade) in razlogi prenehanja delovanja vlad v obdobju določenega volilnega sistema	68
3.6 VERIFIKACIJA HIPOTEZ	70
4 ZAKLJUČEK.....	74
5 LITERATURA.....	75

1 UVOD

Ugotavljanje ali ima neka država stabilno vlado ali ne, je zelo kompleksna naloga, ker obstaja veliko razlogov (ne)stabilnosti vlad. Obstajajo pa tudi določeni indikatorji, s katerimi merimo stopnjo stabilnosti vlad. Merimo lahko kako pogosto se menjajo vlade, predsedniki vlad in ministri v vladah. Ti indikatorji, merjeni posamično ali skupaj, podajajo odgovore o stopnji (ne)stabilnosti vlad.

Vzrokov, ki vplivajo na (ne)stabilnost vlad pa je cela vrsta. Na stabilnost vlad vpliva celota zgodovinskih, mednarodnih in notranjih vzrokov, ki pa hkrati vplivajo tudi na državo kot politično entiteto in na državljana kot civilnodružbenega akterja. (povzeto po Kotar v Fink – Hafner in Haček 2000, 27-41)

Zgodovinski vzroki posredno vplivajo na (ne)stabilnost vlad, saj zaradi njih bolje razumemo trenutne značilnosti neke družbe. Podajo nam vpogled v preteklost, v način kako se je narod razvijal politično, kulturno in socialno. Pokažejo nam kakšne so izkušnje naroda z demokracijo oziroma z nedemokratskimi oblikami vladavine, s parlamentarizmom, s tradicijo civilne družbe... (povzeto po Kotar v Fink – Hafner in Haček 2000, 27-41)

Mednarodni vzroki so postali še posebej pomembni v dobi globalizacije t.j. v dobi vojaškega, političnega in ekonomskega povezovanja držav in so zato obravnavani kot pomemben neposredni vpliv na vlade in njihovo (ne)stabilnost. Vpetost držav v nadnacionalne integracije (NATO, EU) in mednarodne organizacije (svetovna banka, mednarodna trgovinska organizacija...) je nujna za stabilno delovanje političnega, ekonomskega in socialnega sistema vseh držav. Med mednarodne vzroke spadajo tudi vplivi sosednjih držav. Tako na določeno državo kot na celotno regijo (so te države demokratične, ekonomsko razvite, so v času miru ali vojne, kakšne pozicije zavzemajo glede zunanjih politik...). (povzeto po Kotar v Fink – Hafner in Haček 2000, 27-41)

Naslednji pomembni vzroki, ki neposredno vplivajo na (ne)stabilnost vlad so notranji vzroki. Ti zajemajo celoto družbenih aktivnosti znotraj meja določene države. Notranji vzroki so država in ljudje v njej. To so socialnoekonomski, kulturni (med katere spadata religija in etnična heterogenost/homogenost prebivalstva), civilnodružbeni in politični. Politični vzroki poudarjajo veliko vlogo institucij v političnem sistemu države. Z razvojem novega institucionalizma, ki je tesno povezan s transformacijo nekdanjih socialističnih/komunističnih držav v zdaj demokratične, je izbira politično - institucionalnih dejavnikov postala ključna za oblikovanje stabilnih političnih sistemov ter posledično tudi njihovih vlad. Novonastale demokratične države so lahko izbirale kakšen ustavni sistem bo najboljši za njihovo mlado

demokracijo. Ali bo to predsedniški, kombinirani ali pa parlamentarni ustavni sistem. Oblikovale so se strankarske arene, pri katerih se je izbiralo med dvo ali večstrankarskimi sistemi. Prav tako pa je nastalo vprašanje katere vrste strank bodo prevladale v državi. Bodo to etnične, ideološke ali programske stranke. Tretji pomembni institucionalni vzrok pa je izbira volilnega sistema. Države so izbirale med večinskim, proporcionalnim in kombiniranim sistemom, s poudarkom na dejstvu, da še znotraj vsakega od teh sistemov obstajajo različice, za katere so se države morale odločiti. (povzeto po Kotar v Fink – Hafner in Haček 2000, 27-41)

Zaradi pestre izbire dejavnikov in ker sem v prvi vrsti politolog, ki ga zanimajo politične razsežnosti naloge, sem se odločila, da bom v tej nalogi preučevala vpliv institucionalnega dejavnika (volilnega sistema) na (ne)stabilnost vlad v dveh državah nekdanje Jugoslavije. To sta tranzicijski državi Hrvaška in Makedonija. Za ti dve državi sem se odločila predvsem zato, ker sta v svoji kratki demokratični zgodovini preizkusili vse tri variacije volilnega sistema in mi pri tem dale možnost, da raziščem vpliv teh variacij na (ne)stabilnost njunih vlad.

Čeprav ne smemo pozabiti na dejstvo, da lahko številni vzroki (ne)posredno vplivajo na stabilnost vlad, se v svoji diplomski nalogi osredotočam na volilni sistem in ugotavljam ali je z njim moč pojasniti (ne)stabilnost vlad izbranih držav.

1.1 STRUKTURA NALOGE

Diplomska naloga je razdeljena na štiri glavne dele:

- Prvi del je uvodni, v katerem predstavim izbrano temo, namen in cilje naloge. Nato podam uporabljeno metodologijo ter zastavim hipoteze.
- V drugem delu se lotim teoretičnih izhodišč. Predstavim relevantno teorijo, ki zadeva temo diplomske naloge (navedem značilnosti tranzicijskih držav, vlad, vladnih koalicij, opredelim pojem stabilnost vlad ter trajanje in stabilnost vlad v tranzicijskih državah, navedem značilnosti neoinstitucionalizma, opredelim vpliv volilnega sistema na stabilnost vlad, navedem kakšne so politične posledice volilnih sistemov ter končam s pomenom volilnega sistema v tranzicijskih državah).
- V tretjem, empiričnem delu, predstavim značilnosti vlad na Hrvaškem in v Makedoniji, obravnavam (ne)stabilnost vlad teh dveh držav s pomočjo indikatorjev,

raziščem vpliv volilnega sistema na (ne)stabilnost vlad ter naredim primerjavo. V povezavi z rezultati, ki jih dobim, preverim hipoteze.

- Četrty del je namenjen sklepnim ugotovitvam in zaključku naloge.

1.2 METODOLOŠKI OKVIR

Naloga je usmerjena v preučevanje in primerjavo stabilnosti vlad držav nekdanje Jugoslavije. Ugotavljam ali so bile vlade na Hrvaškem (1990 – 2008) in v Makedoniji (1990 – 2008) stabilne. Za opredelitev stabilnosti vlad uporabljam naslednja indikatorja: trajanje vlade, ki ga obravnavam s pomočjo dveh dejavnikov (zakonodajno obdobje in stranke v vladi) ter trajanje predsednika vlade.

Hkrati pa preučujem volilni sistem in ugotavljam ali le-ta vpliva na stabilnost vlad preučevanih držav. Na podlagi volilnega sistema preučujem stabilnost vlad na Hrvaškem in v Makedoniji, od leta 1990 pa do zadnjih parlamentarnih volitev, leta 2008.

HIPOTEZE:

1. HIPOTEZA:

Hrvaška in Makedonija imata manj stabilne vlade kot ostale tranzicijske (države srednje in vzhodne Evrope) in zahodne države.

2. HIPOTEZA:

Izbira volilnega sistema vpliva na (ne)stabilnost vlad Hrvaške in Makedonije.

3. HIPOTEZA:

Hrvaška in Makedonija sta imeli najbolj stabilne vlade v obdobju, ko sta uporabljali večinski volilni sistem.

METODOLOGIJA:

Metodologija, ki jo uporabljam pri izvedbi te naloge je naslednja:

- analiza in interpretacija primarnih virov,
- analiza in interpretacija sekundarnih virov (študija relevantne literature; zborniki, revije, članki, internetni viri...),
- študija primera, pri čemer raziščem in primerjam stabilnost vlad preučevanih držav.

2 TEORETIČNA IZHODIŠČA

2.1 TRANZICIJSKE DRŽAVE

2.1.1 Tranzicija oziroma prehod v demokracijo

Hrvaška in Makedonija sta državi v tranziciji. Konec osemdesetih let dvajsetega stoletja, sta zamenjali svoj politični sistem. Iz socialističnih držav sta postali parlamentarni demokraciji. To ju uvršča ob bok številnim srednje in vzhodnoevropskim državam, ki so v tistem obdobju prav tako spremenile svoje politične sisteme. »Število demokratičnih parlamentarnih sistemov se je zlasti v zadnjem obdobju povečalo po vsem svetu in le redke so države, kjer ni bilo vzpostavljeno na demokratičnih načelih voljeno predstavniško telo, ki obravnava pereča vprašanja in sprejema zakone ter nadzira izvršno oblast.« (Huntington v Zajc 2004, 79)

Poznamo več valov demokratizacije držav tako v Evropi kot po svetu, v katerih se preoblikuje ustroj političnih sistemov držav iz nedemokratičnih in neparlamentarnih modelov v demokratične in parlamentarne.

Procesi politične modernizacije in demokratizacije v Evropi so le del širšega svetovnega procesa politične modernizacije, ki poteka v valovih. Take spremembe so se v povojnem času dogajale v Evropi v treh obdobjih – tako po drugi svetovni vojni (Nemčija, Italija), v sedemdesetih letih (Španija, Grčija, Portugalska) in konec preteklega stoletja (države srednje in vzhodne Evrope). Čeprav so spremembe v srednji in vzhodni Evropi po svojem obsegu in globini najtemeljitejše, hkrati pa tudi najbolj presenetljive in hitre, je očitno, da so tudi številne podobnosti s prejšnjimi procesi demokratizacije (Linz v Zajc 2004, 80). V tem smislu pomeni politična modernizacija tudi prehod od politično monističnih avtoritarnih vzhodnoevropskih

političnih sistemov k demokratičnim političnim sistemom, ki ustrezajo sodobnim demokratičnim merilom. (Zajc 2004, 80)

2.1.2 Tranzicija v državah srednje in vzhodne Evrope

Moderno zgodovinopisje si je dokaj enotno v oceni, da je bila zgodovinska prelomnica, s katero se začenjata nezadržan razkroj socialističnega sistema v srednjeevropskih državah in njihov kontinuirani prehod v pluralistično demokracijo in socialno tržno gospodarstvo leta 1989 predvsem zaradi dveh dogodkov: okrogle mize med vlado in opozicijskim sindikatom Solidarnost na Poljskem, ki je pripeljala do svobodnih volitev in zmage nekomunističnih sil in padca Berlinskega zidu 8. novembra, ki je hitro pripeljal do konca komunizma v Nemški demokratični republiki v prihodnjem letu do združitve obeh Nemčij. (Prunk v Fink–Hafner in Haček 2000, 44)

»Seveda vsi zgodovinarji vedo, da so dogodki že dalj časa zoreli in so imeli svoje globoke družbene korenine v dolgoletni krizi komunističnega sistema, ki ga je v srednji Evropi po drugi svetovni vojni vzpostavila Sovjetska zveza.« (Prunk v Fink–Hafner in Haček 2000, 44)

»Posebnost politične modernizacije v Srednji in Vzhodni Evropi sta bili predvsem odpiranje možnosti za demokratičen političen proces in uveljavljanje politične udeležbe in tekmovalnosti.« (Huntington v Zajc 2000, 14)

Zelo pomemben za nadaljnji razvoj demokracije v državah, je bil način tranzicije iz enega v drugi politični sistem. Način tranzicije je bil predvsem odvisen od takratne stopnje kulture in razvitosti prehajajočih držav.

V razvitejših državah z določeno vrsto srednjeevropske politične kulture (Poljska, Madžarska, Češka, Slovaška, Estonija, Latvija in Litva) je prehod običajno potekal bolj ali manj na podlagi skupne akcije politične elite in opozicije. V številnih državah Vzhodne Evrope je demokratizacija potekala kot enostranska reforma vrha politične in upravne birokracije. V federativni Jugoslaviji lahko ugotovimo zelo različne načine prehoda. Odvisni so bili na eni strani od stopnje gospodarske razvitosti in politične kulture, na drugi strani pa od razmerja moči med prejšnjo politično elito in opozicijo v posamezni republiki. Dejstvo pa je, da je način prehoda pomembno vplival na izbiro parlamentarnega ali polpredsedniškega sistema skupaj z eno- ali večdomnim parlamentom in še posebej na opredelitev o vrsti volilnega sistema. (Zajc v Fink–Hafner in Haček 2001, 18-19)

V povezavi s kulturno in gospodarsko razvitostjo ter (ne)pripravljenostjo političnih elit na demokratične spremembe, je način prehoda iz komunizma v demokracijo bistveno vplival na izbiro politično - institucionalnih dejavnikov v tranzicijskih državah. Izbira le-teh pa je pomembno vplivala na vzpostavitev političnega sistema držav.

2.2 VLADA

2.2.1 Izvršilna oblast

Izvršilna oblast je tisti del državne oblasti, ki na najbolj neposreden način izvršuje najpomembnejše funkcije sodobne države – tako klasično represivne kot tudi socialne in ekonomske funkcije države. V različnih sistemih organizacije državne oblasti so nosilci izvršilne oblasti različni državni organi. Različni so tudi njihov položaj v sistemu organizacije državne oblasti in razmerja do drugih organov oblasti, zlasti njihovo razmerje do zakonodajne oblasti. Najmočnejši položaj ima šef države kot šef izvršilne oblasti v predsedniškem sistemu, ki je politično neodgovoren in neodvisen od zakonodajnega telesa. Najbolj šibak je položaj izvršilnega organa v skupščinskem sistemu, kjer je v celoti odvisen in podrejen skupščini kot najvišjemu organu državne oblasti. Nekje na sredini je vlada v parlamentarnem sistemu, ki je sicer politično odgovorna predstavniškemu telesu, vendar pa parlamentarni sistem zagotavlja tudi neko ravnotežje med izvršilno in zakonodajno oblastjo. Pri tem ima pomembno vlogo šef države, ki na zahtevo šefa vlade razpušča parlament in razpisuje predčasne volitve njegovih članov. (Grad 2000, 119-120)

2.2.2 Zgodovinski razvoj vlade

Vlada je v funkciji izvršilne oblasti prvotno nastala v Veliki Britaniji. Monarh je vodil izvršilno oblast, pomagal pa mu je organ imenovan Privy Council.

»Sestanke s člani tega organa je monarh skliceval v prostoru, imenovanem kabinet, zaradi česar so se tudi člani tega organa, ki so vodili državno upravo, začeli imenovati kabinet. V tem času so bili to najvišji državni uradniki, ki so izvajali kraljeve odredbe in mu tudi odgovarjali za svoje delo.« (Grad 2000, 125-126)

V 18. stoletju je začel na moči pridobivati parlament in politične stranke v njem, zato se je kabinet začel obračati k njemu in se hkrati okrepil, vloga Privy Councila pa je upadla.

S krepitvijo vloge parlamenta je vlada (kabinet) v začetku 18. stoletja postala za svoje delo (politično) odgovorna parlamentu in ne več monarhu. V skladu s takim razvojem monarh tudi ni več postavljaj ministrov, temveč mu je ostala samo še izbira prvega ministra, pa še to zgolj formalno, ker tega ni mogel storiti mimo volje parlamenta. Tako se je izoblikoval običaj, da monarh podeli mandat za sestavo vlade vodji politične stranke oziroma vodji ene od strank, ki tvorijo večinsko koalicijo strank v parlamentu. Značilno za angleško ureditev je, da so ministri in drugi člani vlade lahko imenovani samo izmed poslancev, kar nekoliko slabi načelo delitve oblasti. V parlamentu sta tako dve vrsti poslancev – poslanci, ki so člani vlade (front benchers), in ostali poslanci (back benchers). (Grad 2000, 126)

V kontinentalni Evropi je prevladoval absolutistični sistem oblasti, kjer so bili vodje upravnih resorjev visoki uradniki.

Z nastankom parlamentarne monarhije pa so tudi tu postali politično odgovorni parlamentu, čeprav so bili na začetku odgovorni tudi vladarju. Kasneje je sicer vladar še imenoval ministre, vendar pa so ti politično odgovarjali samo še parlamentu. Tako v monarhični kot tudi v republikanski obliki sodobnega parlamentarnega sistema je šefu države pri imenovanju ministrov preostala samo še simbolična vloga, saj določi le mandatarja za sestavo vlade in lahko njegov predlog le formalno potrdi. V kontinentalnem modelu praviloma tudi ni tesne povezanosti med parlamentom in vlado kot v britanskem modelu, saj praviloma ni potrebno, da je minister tudi poslanec. Za razvoj vlade je praktično povsod značilno, da se je iz prvotno zgolj sveta enakopravnih ministrov razvila v homogeno telo, ki deluje na načelu enotnosti. V njem pa je pridobil prvi minister, ki je bil sprva le eden od ministrov, odločujočo vlogo in postal dejanski šef države. (Grad 2000, 126)

2.2.3 Oblikovanje in prenehanje dela vlade

Oblikovanje vlade je odvisno od ustavnega sistema oblasti. V predsedniškem sistemu predsednik države vodi izvršilno vejo oblasti in ni odgovoren parlamentu. Ta ga tudi ne more zamenjati med mandatom, temveč ga lahko le obtoži in obsodi. Hkrati pa predsednik države ne more razpustiti parlamenta.

V polpredsedniškem sistemu predsednik države sam imenuje predsednika vlade, nato pa na predlog le-tega še ministre. V tem sistemu vladi ni potrebno dobiti zaupnice v parlamentu. Predsednik države lahko zamenja ministre ali vlado, lahko jih tudi parlament, če je uspešno izglasovana nezaupnica vladi.

»Pri skupščinskem sistemu je vsa oblast osredotočena in izhaja iz enega organa, zato tu ne velja načelo relativne neodvisnosti organov pri izvajanju svoje funkcije.« (Grad 2000, 65)

V parlamentarnem sistemu oblasti se vlada oblikuje v sodelovanju med šefom države in parlamentom.

Tako se v klasičnem parlamentarnem modelu kontinentalnega tipa vlada praviloma oblikuje tako, da šef države podeli mandat za sestavo vlade vodji tiste politične stranke, ki je na volitvah dobila večino v parlamentu, oziroma vodji ene od strank, ki tvorijo strankarsko koalicijo, ki ima večino v parlamentu. Pred tem se seveda šef države navadno posvetuje z vodji političnih strank ali pa z vodji poslanskih skupin, kar je potrebno zato, da imenuje takega mandatarja, ki bo dobil večinsko podporo parlamenta. Šef države praviloma zgolj formalno potrdi oziroma imenuje predlagane člane vlade. Samo izjemoma se kdaj zgodi, da zavrne imenovanje kakšnega ministra. Zato je dejanska odločitev o personalni sestavi vlade praviloma v rokah mandatarja. Ko je vlada imenovana, se mandatar z njo predstavi v parlamentu, ki mu mora izreči zaupnico (investituro), da lahko vlada začne delovati. V nekaterih državah investitura ni obvezna, vendar pa tudi tu večinoma vlada predstavi v parlamentu svoj program, parlament pa ga odobri na takšen ali drugačen način. Vlada je na svojem položaju praviloma toliko časa, kolikor traja parlament, razen če ji preneha funkcija pred prenehanjem parlamenta. Vladi torej preneha funkcija z vsakim prenehanjem funkcije parlamenta, sicer pa praviloma z odstopom. Do tega lahko pride iz več razlogov, pri čemer je najobičajnejši izguba podpore v parlamentu (relativne ali absolutne večine), katere posledica je v parlamentarnem sistemu odstop vlade. Le v sistemu konstruktivne nezaupnice vladi ne preneha funkcija z odstopom, temveč z izvolitvijo novega šefa vlade. Zaradi položaja šefa vlade v sodobnem parlamentarnem sistemu se je uveljavilo pravilo, po katerem že prenehanje funkcije šefa vlade pomeni hkrati tudi odstop celotne vlade. (Grad 2000, 128-131)

2.2.4 Vpliv političnih strank na oblikovanje vlade

Politične stranke v parlamentu pomembno vplivajo na oblikovanje vlade. Če ima ena stranka v parlamentu večino poslancev, bo hitreje oblikovala vlado, ki bo sestavljena iz članov te stranke. Težje se oblikuje vlada, če je v parlamentu več strank, med katerimi pa nobena nima večine.

Če je vladna koalicija sestavljena iz dveh ali več strank, še posebej, če je sestavljena iz večjega števila strank, je postopek oblikovanja vlade v praksi bistveno bolj zapleten. Odvisen je namreč v celoti od volje političnih strank in njihove pripravljenosti in sposobnosti skleniti dogovor o koaliciji strank za ustanovitev in delovanje skupne vlade, o razdelitvi funkcij v vladi itd. v takem primeru dobi mandat za sestavo vlade navadno vodja stranke, ki ima v parlamentu med vsemi strankami največje število poslancev (stranka relativne večine), ki pa mora pridobiti k sodelovanju toliko drugih strank, da imajo skupaj večino poslancev v parlamentu in so pripravljene oblikovati skupno vlado z njim na čelu. Če mu to ne uspe, mora vrniti mandat za sestavo vlade šefu države in ves postopek se začne znova. (Grad 2000, 130)

2.2.5 Struktura vlade

Struktura vlade variira od države do države. Ponekod imajo poleg predsednika vlade tudi enega, dva ali celo več podpredsednikov; poleg ministrov za posamezne resorje ali upravna področja so še ministri brez listnice, ki niso odgovorni za določena področja dejavnosti, temveč opravljajo posebne naloge. Ponekod imajo ožjo in širšo sestavo vlade; v ožjo spadajo ključni vladni funkcionarji; v razširjeni sestavi vlade je poleg ministrov lahko cela vrsta državnih sekretarjev in podsekretarjev, predsednikov vladnih komitejev in komisij, predstojnikov direktij ipd. gotovo številna vlada ni zmeraj tudi učinkovita in uspešna vlada. Pomembno je, da je vlada dobro organizirana, da so njene dejavnosti sproti natančno usklajevane, da ni nesoglasij in konfliktov med resorji, da so predstojniki odlični poznavalci področij – tako praktično kot teoretično. (Sruk 1995, 358)

2.2.6 Vlade v tranzicijskih državah

Po padcu komunizma so se morale vlade srednje in vzhodnoevropskih držav hitro preoblikovati. Naenkrat so se namreč soočile z ogromnim številom političnih, ekonomskih in socialnih nalog, ki jih v prejšnjem sistemu niso opravljale.

Takrat so se v večini držav vlade imenovalе »sveti ministrov« in so bile popolnoma podrejene politbiroju komunističnih partij, prav tako pa niso opravljale noben aktivne vloge pri oblikovanju državnih politik. Takšni sveti ministrov niso bili avtonomna telesa, ministri in predsednik vlade so imeli v prvi vrsti le administrativne in tehnične naloge. Po letu 1990 pa se je vladni sistem neverjetno razvil v šestnajstih posocialističnih državah v Evropi (8 držav v srednjevzhodni Evropi in 8 držav jugovzhodni Evropi). Pri državah v srednjevzhodni Evropi se je že v začetku razvil klasični parlamentarni sistem (izjema je le Poljska v začetnem obdobju), v jugovzhodni Evropi pa je prevladal polpredsedniški sistem (izjema je Bolgarija). V večini nekdanjih Jugoslovanskih držav in v Albaniji je polpredsedniški sistem omogočil vzpon nacionalističnim voditeljem, ki so skoraj skozi celotna devetdeseta leta vodili države na zelo avtoritaren način. (Blondel v Blondel in drugi 2007, 3-4)

»Novonastale vlade so postale podobne vladam v zahodni Evropi, ker so bile formalno oblikovane kot predstavniško telo, od članov vlad pa so se pričakovale skupne/kolektivne odločitve. Tako kot v zahodni Evropi se je predstavniški značaj vlade omejil na hitro in učinkovito sprejemanje odločitev.« (Blondel v Blondel in drugi 2007, 14)

2.3 VLADNE KOALICIJE

2.3.1 Definicija koalicije

»Koalicija je začasna politična ali vojaška zveza držav, ki jih združi določena situacija, interes oz. cilj. Poleg tega mednarodnopolitičnega pomena besede obstaja še notranjepolitični pomen: da bi dosegle določeni skupni smoter, se povežejo politične stranke; pogosto gre za to, da več parlamentarnih strank poskuša udejaniti vladno koalicijo. Stranke, ki hočejo formirati vlado, se dogovarjajo; če se dogovorijo, lahko podpišejo tudi koalicijsko pogodbo.« (Sruk 1995, 154).

2.3.2 Oblikovanje koalicij

»Oblikovati programsko povezano in stabilno koalicijo je včasih težka naloga, včasih celo težja kakor zmagati na volitvah.« (Zajc 2004, 138)

Vladne koalicije imajo pomemben vpliv na (ne)stabilnost vlade. V polpredsedniškem in še posebej v parlamentarnem sistemu oblasti, je odločitev koliko in katere stranke bodo v vladi, ključna za nadaljnje delovanje le-te. Oblikovanja vlade se po navadi loti predsednik stranke, ki je na volitvah zmagala. V tradiciji parlamentarne vladavine je prisotno prepričanje v večino, izvoljeno na volitvah, ki dobi nazor nad vlado oz. nadzor nad oblikovanjem vladne zakonodaje (vladnih politik). (Zajc 2004, 137)

Mandatar najlažje oblikuje koalicijo, če v njej sodeluje le ena, njegova stranka. V tem primeru je njegova stranka močno zmagala na volitvah in zasedla večino poslanskih sedežev v parlamentu. Tak scenarij je možen v državah, kjer uporabljajo večinski volilni sistem, v proporcionalnem sistemu pa je v glavnem nemogoč. V večini primerov mora mandatar v koalicijo povabiti več strank. Največkrat povabi v koalicijo programsko in ideološko sorodne stranke.

Tem strankam, ki pripadajo eni strankarski družini, se pogosto priključijo posamezne druge manjše stranke. Včasih se iz pragmatičnih razlogov povezujejo tudi povsem raznorodne stranke, ne glede na to, ali pripadajo tradicionalnim strankarskim družinam ali blokom. V nekaterih državah z daljšo parlamentarno tradicijo (zlasti v skandinavskih) pa se brez posebnih težav oblikujejo tudi manjšinske koalicije, ki imajo podporo posameznih strank zunaj koalicije ali v opoziciji. (Zajc 2004, 139)

V vsakem primeru pa je parlamentarne koalicije težko oblikovati. Vsaka stranka v koaliciji se namreč bori za čim pomembnejši položaj v vladi, ne glede na izkazano volilno podporo.

V medstrankarskih pogajanjih si stranke prizadevajo dobiti čim večji vpliv na oblikovanje zakonodaje, zlasti na področjih, ki so za posamezno stranko oz. njene volivce posebej zanimiva. Vendar so te možnosti objektivno omejene s številom vladnih resorjev, zato ni mogoče izpolniti pričakovanja vseh potencialnih koalicijskih partnerjev. Kar pridobi ena stranka, gre nujno na škodo drugih. Pogajanja v fazi oblikovanja koalicij niso vedno uspešna, večjim strankam, ki skušajo sestaviti koalicijo (volilno ali povolilno), ne uspe vedno pridobiti dovolj strank, ki bi zagotavljale

zadostno ali dovolj trdno večino v parlamentu, druge se lahko premislijo, da bi stopile v koalicijo z večjo stranko, ker nimajo zadostnih zagotovil o prihodnjem sodelovanju v vladi. Pomemben način zagotavljanja stabilnosti prihodnje koalicije je sklepanje formalnih koalicijskih sporazumov, ki natančneje določajo sodelovanje pri izvrševanju oblasti v skupnem interesu in opredeljujejo pričakovano obnašanje vseh koalicijskih partnerjev, oz. določajo, kakšno ravnanje je v nasprotju s cilji koalicije. (Zajc 2004, 137-138)

2.3.3 Vrste koalicij

Koalicije opredeljujemo glede na **sestavo** (enostrankarske in večstrankarske koalicije), **velikost** (manjšinske, večinske) ter glede na **prevladujočo ideologijo** (desno oz. desnosedinsko usmerjene koalicije in levo oz. levosredinsko usmerjene koalicije).

Enostrankarske koalicije so sestavljene iz ene stranke, ki je zmagala na volitvah in zasedla večino sedežev v parlamentu. Značilne so za države, ki imajo v uporabi predsedniške in polpredsedniške ustavne sisteme ter večinske volilne sisteme. Večstrankarske koalicije so sestavljene iz več strank, pri čemer ni nobena od njih zasedla več kot polovice sedežev v parlamentu. Značilne so za države s parlamentarnim ustavnim in proporcionalnim ter kombiniranimi volilnim sistemom. (povzeto po: Blondel 2007, Farrell 1998)

Glede na velikost ločimo manjšinske in večinske koalicije. Manjšinske koalicije niso uspele dobiti večine v parlamentu, zato je delo njihovih vlad oteženo. Te vlade imajo po navadi kratek rok trajanja, ker nimajo zadostne podpore v parlamentu, izjema so države z dolgo parlamentarno tradicijo in visoko stopnjo politične kulture. Bolj stabilne in pogostejše so večinske koalicije, ki imajo (kot že samo ime pove) večinsko podporo v parlamentu. Mandatarjeva prva naloga je, da sestavi, če le lahko, takšno koalicijo, ki bo večinska, hkrati pa bo vsebovala čim manjše število strank. Za trdno stabilnost vlade pa je zaželeno, da so si stranke v koaliciji programske čim bolj podobne. V modernem parlamentarizmu prevladuje delitev strank na levi in levosredinski pol ter na desni in desnosedinski pol. Tako se tudi v največ primerih stranke združujejo v koalicije. (povzeto po: Blondel 2007, Farrell 1998)

V moderni politologiji pa obstajajo tudi različne teorije oblikovanja koalicij. Eno takih teorij je podal William Riker v delu *The Theory of Political Coalitions* leta 1962.

Teorija predpostavlja racionalno obnašanje strank, stabilno naravo strankarskega sistema, ne upošteva pa zunanjih dejavnikov, to je političnih vplivov in pritiskov, ki

prihajajo iz parlamentarnega okolja. Na podlagi te teorije je Riker opisal več različnih možnih modelov oblikovanja koalicij. Prva je »koalicija najmanjših razlik« (minimal range coalition), ki jo sestavljajo stranke, ki so si blizu na lestvici od politične levice do desnice in so se pripravljene povezati. Podobnost programov in političnih ciljev zagotavlja precejšnjo možnost dobrega vsebinskega sodelovanja. Glede na to, da stranke, ki sestavljajo koalicijo, strmijo k temu, da bi vključile kar najmanjše število članov, se pogosto pojavljajo »minimalne večinske koalicije« (minimal winning coalitions), ki sicer zaobsegajo programsko sorodne stranke, vendar nobene, ki ni nujno potrebna za dosego minimalne večine. Tem so podobne »minimalne povezane večinske koalicije« (minimal connected winning coalitions), ki zajemajo tudi stranke z drugačnimi političnimi cilji, če je to potrebno za dosego minimalne večine. Ob večjih strankarskih nasprotjih ali notranjih napetostih pa se v številnih državah pojavljajo »široke« (oversized) ali »velike« koalicije (grand coalitions), ki vključujejo večino strank ali vse stranke. (Riker v Zajc 2004, 139)

2.3.4 Oblikovanje koalicij v tranzicijskih državah

Tranzicijske države imajo zaradi pomanjkanja parlamentarne tradicije in kulture velike težave pri oblikovanju stabilnih koalicij. Pri oblikovanju koalicij gre predvsem za boj za oblast in moč, ne pa za vzpostavitev učinkovite in sposobne koalicije in vlade. Tudi odnos med koalicijo in opozicijo temelji predvsem na kategoričnem oporekanju vseh predlogov, ki prihajajo iz nasprotne strani, ne glede na vsebino. V tem pogledu se oblikovanje in delovanje koalicij tranzicijskih držav najbolj razlikuje od koalicij držav z daljšo parlamentarno tradicijo. Medtem, ko so se v parlamentarnih sistemih z daljšo tradicijo razvili bolj ali manj ustaljeni modeli koalicijskega povezovanja, ki zagotavljajo koalicijskim vladam zadostno trdnost in trajnost, je v novonastalih demokratičnih državah kultura oblikovanja koalicij šele na začetku. »Oblikovanje koalicij v tranzicijskih državah še ni dovolj preizkušeno in učinkovito. Političnim strankam primanjkuje ustreznega koalicijskega potenciala, ki bi zagotavljal hitrejše oblikovanje večinskih koalicij in konstruktivno razmerje med vsakokratno koalicijo in opozicijo.« (Zajc 2004, 165-166)

Pomemben razlog je v tem, da so tranzicijske države le počasi oblikovale strankarske sisteme, ki bi bili podobni ustreznim sistemom v državah z daljšo parlamentarno tradicijo. Gre predvsem za manjšo pripravljenost sklepati pragmatična zavezništva in oblikovati trajne koalicije kakor tudi slabšo programsko in praktično usklajenost

koalicijskih strank. Pripravljenost parlamentarnih strank za sodelovanje sprejemati predloge drugih članic koalicije še ni primerljiva s pragmatičnim pristopom strank v parlamentarnih demokracijah z daljšo tradicijo. Pomanjkanje tega potenciala se kaže v tem, da so v koalicijah težko sodelovale stranke, ki so si programsko blizu, še težje pa so obstale koalicije iz strank, ki pripadajo drugim strankarskim družinam. V nekaterih državah, npr. na Poljskem, Češkem ali v Sloveniji, je pomanjkanje te pripravljenosti bolj izrazito in povezano z zelo nasprotujočimi si pogledi na polpreteklo zgodovino. Stranke so povezovanje v koalicije razumele predvsem kot možnost povečevanja moči in ne kot način doseganja svojih in skupnih ciljev. Članice koalicij, ki nimajo dovolj skupnih interesov, si delijo posamezna področja kot interesne sfere, kjer uresničujejo predvsem svoje posebne cilje, to pa ustvarja predvsem nove zaplete. Ti odvrtaajo pozornost od ključnih problemov in zahtevajo silno veliko energije. Vendar nobena, še tako programsko usklajena koalicijska vlada ne more reševati težav, če ni učinkovito vodena. Za neučinkovitost vlad v vseh tranzicijskih državah ni bila vedno kriva vrsta ali narava koalicije, temveč tudi slabo vodenje vlade. Kljub temu je mogoče ugotoviti številne podobnosti z državami zahodne in srednje Evrope. Po razpadu prvotnih opozicijskih koalicij (Poljska, Češka, Madžarska) se je v večini razvitejših postsocialističnih držav uveljavil dvopolni način povezovanja strank, kakršen je značilen za države z daljšo parlamentarno tradicijo. (Zajc 2004, 166)

Tudi opozicija vpliva na oblikovanje in delovanje koalicij, saj enotna in stabilna opozicija pomembno prispeva k stabilnemu ter nekonfliktnemu delovanju celotne vlade.

V večini novih demokratičnih držav sestavljajo opozicijo stranke, ki so si programsko blizu, vendar ne vzpostavijo nujno dobrega sodelovanja. Opozicija v postsocialističnih državah je bolj ali manj neenotna in znotraj sebe pogosto rivalska. Pri tem parlamentarna opozicija včasih deluje sebi v škodo – ko skuša predvsem destabilizirati in delegitimizirati vladajočo koalicijo, ne daje jamstva, da bo, če zmaga na volitvah, bolje delovala v vladi. Raziskovalci ugotavljajo, da opozicija še ni dobila prave vloge, razlog pa naj bi bil v tem, da se še ohranja prejšnja avtoritarna miselnost. (Zajc 2004, 167)

2.4 (NE)STABILNOST VLAD

2.4.1 Opredelitev pojma politična stabilnost

»Pojem politična stabilnost se običajno razume v smislu obstojnosti sistemskih institucij – v primerih, ko je obravnava osredotočena na demokratične politične sisteme, torej v smislu obstojnosti demokratične institucionalne ureditve.« (Tomšič 2002, 34) »Pri tem gre za razlikovanje med dolgoročno stabilnostjo, ki se nanaša na omenjeno obstojnost režima v nekem daljšem časovnem obdobju, in kratkoročno stabilnostjo, ki meri kratkoročnejšo dinamiko (običajno spremljano vsako leto) različnih vidikov stabilnosti oblasti oz. politike (stabilnost vlade, obseg javnih protestov in nasilja, javno-finančna stabilnost itd.)« (Lane in Ersson v Tomšič 2002, 34)

2.4.2 Opredelitev pojma stabilnost vlade

Stabilne vlade obstajajo tako v državah z demokratičnimi kot v državah z nedemokratičnimi političnimi sistemi. Mnogokrat se dogaja, da imajo države z nedemokratičnim političnim sistemom zelo stabilne vlade, pa vendar te vlade ne delujejo v smislu parlamentarno in predsedniško urejenih institucij, značilnih za moderne demokracije. V tej diplomski nalogi se lotevam analize stabilnosti vlad dveh novih demokracij, Hrvaške in Makedonije. Državi sta bili v (ne tako daljni) zgodovini del nedemokratičnega političnega sistema, zdaj pa se soočata s povsem novimi izzivi, ki jih prinašata demokracija in parlamentarizem - kako obdržati stabilne vlade.

Blondel opredeljuje (ne)stabilnost vlade s tremi indikatorji. To so trajanje vlade, trajanje ministrov v vladi in trajanje predsednikov vlade. Pri tem povezuje indikator trajanja vlade z dejavnikoma zakonodajno obdobje in politične stranke v vladi. (povzeto po Blondel in drugi 2007, 40).

Zakonodajno obdobje je čas, določen za trajanje vlad. Pokaže nam koliko vlad se zamenja na mandat in koliko vlad se zamenja skozi neko obdobje. Prav tako nam pokaže ali je vlada svoj mandat oddelala do konca ali pa se je vmes zamenjala. Trajanje vlad merim s številom mesecev določene vlade na oblasti, glede na celotno obdobje, za katerega je le-ta izvoljena. (povzeto po Blondel in drugi 2007, Zajc 2004)

Politične stranke v vladi so dejavnik, ki vplivajo na trajanje vlad na različne načine. Izstop koalicijskih oziroma vstop opozicijskih strank iz/v koalicije/o v enem mandatnem obdobju vpliva na delovanje vlade, kot tudi sama menjava političnih strank v koaliciji navadno privede do menjave celotne vlade, saj lahko prej večinska koalicija zdaj postane manjšinska in nima več večine v parlamentu. Prav tako je pomembna sestava vladnih koalicij, saj so enostrankarske vlade bolj stabilne od večstrankarskih/koalicijskih. Prav tako je pomemben številčni kriterij, pri katerem so večinske vlade po navadi stabilnejše od manjšinskih. (povzeto po Blondel in drugi 2007, Farrell 1999)

Naslednji indikator je ministrska (ne)stabilnost oz. trajanje ministrov v vladi. Le-ta pomeni čas, ki ga je minister preživel na ministrskem položaju. Ta čas primerjamo s številom mesecev, ko je njegova vlada na oblasti. Tako vidimo koliko ministrov se je zamenjalo na en vladni mandat. Zamenjava ministrov v vladi ne povzroči nujno menjave celotne vlade, povzroči pa določeno stopnjo destabilizacije vlade, ker vpliva na nemoteno in učinkovito delovanje vlade in pokaže na nezadovoljstvo opozicije z delom tega ministrstva. (povzeto po Blondel in drugi 2007)

Tretji indikator (ne)stabilnosti vlad je (ne)stabilnost predsednika vlade oz. trajanje predsednika vlade. Ta pomeni enako kot pri ministrski (ne)stabilnosti čas, ki ga je premier preživel na predsedniškem stolčku v obdobju enega mandata. Vendar pa menjava predsednika vlade po navadi pomeni tudi menjavo celotne vlade. Po navadi se hkrati z menjavo premiera menjajo tudi vlade. (povzeto po Blondel in drugi 2007)

Obstajajo pa še mehanizmi, ki povzročajo nestabilnost vlade in ji otežujejo nemoteno delovanje, niso pa vzrok (vsaj direkten ne) prenehanja delovanja vlade. Ti mehanizmi so:

- nadzorna funkcija opozicije,
- strankarska nedisciplina,
- intervencija predsednika države. (povzeto po Blondel in drugi 2007, Zajc 2004)

Na (ne)stabilnost vlade vpliva pogosto izvajanje nadzorne vloge opozicije (interpelacija), ki je usmerjena proti njenemu delovanju. Tudi strankarska (ne)disciplina oziroma (ne)lojalnost strank koaliciji vpliva na (ne)stabilnost vlade. Strankarska nedisciplina je notranji dejavnik, saj se dogaja v sami koaliciji, brez neposrednega vpliva opozicije. Intervencija predsednika države je pogost pojav v državah s polpredsedniškim sistemom oblasti. Predsednik države

ima pooblastilo s katerim lahko brez vpliva parlamenta zamenja ministre. (povzeto po Blondel in drugi 2007, Zajc 2004)

2.4.3 Prenehanje vlade

Razlogi/mehanizmi za menjavo vlad so lahko zunanji (tehnične narave po Müller in Strøm 2003, 585) in notranji.

Zunanji mehanizmi označujejo tisto prenehanje vlad, ki so izven nadzora političnih strank v vladi. To so redne parlamentarne volitve, smrt ali osebno motiviran odstop predsednika vlade ter ostali ustavni predpisi, ki zahtevajo vladni odstop (npr. izvolitev novega predsednika države). Notranji mehanizmi se odvijajo v vladi: predčasne parlamentarne volitve, prostovoljna širitev koalicije, parlamentarna opozicija porazi vlado, konflikti med koalicijskimi strankami (politični ali osebni konflikti, ki niso politične narave, saj se odvijajo med ljudmi v koalicijskih strankah), znotrajstrankarski konflikti v koalicijskih strankah.

Med leti 1945 in 1999 je v Evropi 39% (128) vlad prenehalo delovati zaradi zunanjih (tehničnih) razlogov, torej je 61% (kar je večina) vladnih kabinetov prenehalo z delovanjem zaradi notranjih razlogov. Notranji mehanizmi so razlog za prenehanje kar 80% vlad na Irskem, Italiji in Belgiji in več kot 75% vlad na Danskem. Na Švedskem, Norveškem in v Luksemburgu pa vlade v večini prenehajo z delovanjem zaradi zunanjih mehanizmov - redne parlamentarne volitve. V preostalih državah se delež vpliva notranjih mehanizmov na prenehanje vlad giblje med 50 in 60%. (Müller in Strøm 2003, 585-587)

2.4.4 Trajanje vlad v Evropi

Z raziskavo, izvedeno v državah zahodne Evrope, so se analitiki odločili meriti vpliv sestave (enostrankarske-večstrankarske) in velikosti vlad (manjšinske-večinske) na trajanje vlad.

»Obstaja velik razpon strankarskih vlad, od majhnih manjšinskih do vlad v katere so vključeni predstavniki skoraj vseh strank v parlamentu. Analiza trajnosti vlad je pokazala, da enostrankarske vlade trajajo dlje kot koalicijske vlade in da se večinske vlade na splošno trajnejše od manjšinskih. Prav tako minimalne večinske vlade (minimal winning) trajajo dlje kot velike koalicije (grand coalitions).« (Powel in Lijphart v Blondel in drugi. 2007, 45)

Sestavljanje koalicij je težje od sestavljanja enostrankarskih vlad, še posebej če v koaliciji sodeluje veliko strank. Zato ni presenetljivo, da je vsaj v zahodni Evropi v povprečju trajanje enostrankarskih vlad daljše kot trajanje koalicijskih, pri katerih pa so koalicije z več strankami še manj stabilne od koalicij, ki imajo manj strank v vladi (Lijpphart v Blondel idr. 2007, 46). Zaradi tega vrste koalicije veljajo za faktor, ki pomembno prispeva k nestabilnosti v vladah, to še posebej velja pri tistih koalicijah, ki so sestavljene iz več kot dveh ali treh strank. (Blondel v Blondel in drugi 2007, 46)

Po raziskavi, ki sta jo opravila Müller in Strøm (2003, 584) se je med leti 1945 in 1999 trajanje vlad v državah zahodne Evrope oblikovalo v tri kategorije:

- države z visoko stopnjo stabilnosti vlad (povprečje trajanja vlad je več kot 800 dni oz. 2, 19 let). Mednje spadajo Luksemburg, Irska, Avstrija in Nizozemska.
- države s srednjo stopnjo stabilnosti vlad (med 500 in 800 dnevi ali 1, 37 do 2, 19 let). Mednje spadajo Švedska, Norveška, Nemčija, Danska, Francija, Portugalska, Belgija.
- države z nizko stopnjo stabilnosti vlad (pod 500 dni oz. 1, 37 let). Sem spadata Finska in Italija.

2.4.5 Trajanje in stabilnost vlad v tranzicijskih državah

Blondel in drugi (2007) z raziskavo desetih tranzicijskih držav¹ vzhodne Evrope² meri stabilnost njihovih vlad ter jih primerja z vladami držav zahodne Evrope, pri čemer uporablja indikator trajanje vlad, ki ga povezuje s sestavo vlad, s trajanjem ministrov v vladi in trajanjem predsednika vlade.

V desetih tranzicijskih državah so trajale vlade (med leti 1990 in 2003) v povprečju eno leto in šest mesecev, kar pa je primerljivo z vladami v državah zahodne Evrope, ki imajo povprečno trajanje vlad eno leto in devet mesecev (med leti 1950 in 1983) (Budge in Keman v Blondel idr. 2007, 47). Čeprav zgleda povprečje manj kot dve leti v splošnem smislu zelo nizko, je primerljivo z vladami držav v zahodni Evropi in čeprav so med samimi državami razlike, pri čemer imata npr. Latvija in Romunija dokaj nestabilne vlade, Madžarska in Češka pa zelo stabilne, se stabilnost vlad drugih držav približuje samemu povprečju. Prav tako pa se opazi, da je bilo povprečje trajanja vlad precej krajše v prvih postkomunističnih letih. To ugotovitev lahko

¹ Te države so: Bolgarija, Češka, Estonija, Latvija, Litva, Madžarska, Poljska, Romunija, Slovaška, Slovenija.

² Države znotraj vzhodne Evrope se delijo na srednjeevropske države in vzhodnoevropske države. Vse te države pa poimenujem vzhodnoevropske države.

povežemo s problemi, ki so se pojavljali ob tranziciji v zgodnjih letih novih sistemov vladanja. Nenazadnje pa je pomembno vedeti, da je dve do tri letno trajanje vlad zelo blizu doseženega maksimuma, če se zavedamo dejstva, da nobena vlada ne traja dlje kot pa parlament v katerem je bila postavljena. (Blondel idr. 2007, 49)

Glede sestave vlade v desetih preučevanih državah, so prevladovale tako koalicije kot tudi večinske vlade, vendar je bilo med njimi kar štiri petine vlad koalicijskih (49 od 61), medtem ko je bilo samo dve tretjini vlad večinskih (39 od 61). Koalicijske vlade so bile osnovane v vseh desetih državah, enostrankarske vlade pa le v šestih. Večinske vlade najdemo v vseh državah, manjšinske pa tudi, razen na Madžarskem. Samo 4 od 12 enostrankarskih vlad je bilo večinskih, od 49 koalicijskih pa je bilo 35 večinskih vlad. Enostrankarske večinske vlade so se pojavile le v Litvi in Bolgariji, medtem ko so se enostrankarske manjšinske vlade oblikovale v petih od šestih državah, ki so imele enostrankarske vlade. V samo štirih državah pa se je oblikovalo 14 manjšinskih koalicij. 35 večinskih koalicij je bilo skoraj enakomerno razdeljenih med minimalne večinske (minimal winning) (19) in med velike koalicije (grand) (16). Delež velikih večinskih koalicij je ogromen, zato v vzhodnoevropskih državah ne drži prepričanje izraženo v literaturi, da so minimalne večinske koalicije na nek način »normalnejše« od velike koalicije. (Blondel v Blondel in drugi 2007, 47)

Na trajanje vlad vpliva tudi trajanje ministrov v vladi oz. pogostost menjave ministrov. Trajanje ministrov v določeni državi v roku enega leta je odvisno od števila ministrov, ki v tem časovnem obdobju zasedajo ministrski stolček in od celotnega števila ministrskih stolčkov v vladi, prav tako v obdobju enega leta. Skozi dvajseto stoletje se je število ministrskih stolčkov po vsem svetu postopoma povečevalo, pri čemer so bile na začetku enaindvajsetega stoletja vlade v povprečju sestavljene iz 20 ministrskih sedežev. V desetih vzhodnoevropskih državah je bilo povprečno število ministrskih sedežev 18, pri čemer sta največ vladnih sedežev imeli Poljska in Romunija (21), najmanj pa Estonija (15) (Muller – Rommel v Blondel idr. 2007, 50). Celotno število vladnih stolčkov za deset izbranih držav v obdobju 1990 -2003, je bilo 1.789. V desetih analiziranih državah je 901 minister zasedal enega ali več vladnih stolčkov, kar v povprečju pomeni 90 ministrov na državo. Povprečen čas trajanja ministrov je bil natančno dve leti, kar je malo več od povprečja trajanja vlad (1.6 let). To pa je v povprečju nasprotno od zahodnih držav, kjer je povprečno trajanje ministrov dvakrat daljše od trajanja vlad (Bakema v Blondel idr. 2007, 50).

Potemtakem je bila menjava ministrov visoka v večini držav, še posebej v obdobju tranzicije. Če pomeni trajanje ministrskega mandata merilo ministrske izkušnosti in če je politiku potrebno najmanj tri leta, da postane učinkovit (Rose v Blondel idr. 2007, 50), potem večina ministrov v desetih analiziranih državah ni imela dovolj časa za pridobivanje bistvenega strokovnega znanja o vladanju. (Blondel v Blondel in drugi 2007, 50- 51)

Trajanje predsednika vlade je v povprečju tudi malo daljše kot povprečno trajanje vlade. Predsedniki vlade so najpomembnejši člani vlade, saj lahko odločajo o vseh policy problemih za katere imajo kak poseben interes. Vendarle je tudi pri njih potreben minimalno trileten mandat, da postanejo uspešni politični odločevalci (decision-makers). Dve tretjine predsednikov vlade v desetih državah ni doživelo dovolj dolgega mandata, da bi lahko imeli večji politični učinek, pri eni tretjini predsednikov pa je za pričakovati, da je imela dovolj časa za razvoj in implementacijo uspešnih politik. (Blondel v Blondel in drugi 2007, 53)

2.5 NOVI INSTITUCIONALIZEM / NEOINSTITUCIONALIZEM

Novi institucionalizem je politična teorija, ki nam predstavi pojem institucionalnih dejavnikov. Le-ti pa poleg značilnosti vlad (in koalicij v vladi) pomembno vplivajo na trajanje in (ne)stabilnost vlad. V tem poglavju jih podrobneje obravnavam.

2.5.1 Definicija institucije

»Institucija [iz lat. *instituere* »postaviti, namestiti«; *institutio* »uredba, pouk«]; »1. javna organizirana skupnost ljudi za opravljanje kake dejavnosti; ustanova...; 2. knjiž. – z zakonom ali normami nastala ustaljena oblika odnosov med ljudmi...« (SSKJ , II., str. 51). – V politiki obravnavamo kot pglavitne i. ali ustanove – državo, suverena oz. voditelja države, parlament, politične stranke, interesne grupacije, družbo kot konkretno obstoječo skupnost in lastnino oz. lastništvo kot konkretno pravno-ekonomsko strukturo v določeni družbi.« (Struk 1995, 134-135)

V najširšem smislu pojmujeemo institucije kot skupek pravil. Kot take so temelj celotnega političnega obnašanja/vedenja.

Nekatere so formalne (pravila zakona), nekatere neformalne (kulturne norme), pa vendar brez institucij, ne bi bilo organizirane politike. Institucionalisti pa so ljudje, ki teoretično razmišljajo o institucijah in o njihovem vplivu na obnašanje in izide. Institucije »gradijo« politiko, ker:

- 1. določijo, kdo je zmožen sodelovati v določeni politični areni,*
- 2. oblikujejo različne politične strategije akterjev/igralcev in (bolj polemično)*
- 3. vplivajo na oblikovanje akterjevega mnenja o tem, kar je ustrezno in kar je možno (vpliv na preference akterjev). (Steinmo v Clark in Foweraker 2001)*

2.5.2 Neoinstitucionalizem/novi institucionalizem

V filozofskih zametkih politične znanosti in pravniško zgodovinskih študijah je opisovanje institucij imelo osrednje mesto (Platon, Aristotel, Machiavelli, Hobbes, Locke, Rousseau). V zgodovini razvoja politične znanosti je interes za politične ustanove nihal in se spreminjal. Če je do petdesetih let dvajsetega stoletja politično znanost zadovoljevalo opisovanje institucij oziroma političnih sistemov na podlagi uporabe pravnih in zgodovinopisnih raziskovalnih metod (tradicionalni institucionalizem), je v novejšem razvoju politologije v ospredju predvsem mednarodno primerjalno raziskovanje teh sistemov in ugotavljanje političnih in družbenih učinkov uvajanja in spreminjanja določenih političnih ustanov s sofisticiranimi politološkimi raziskovalnimi metodami (novi institucionalizem oziroma neoinstitucionalizem). V obdobju med petdesetimi in osemdesetimi leti dvajsetega stoletja se je institucionalni pristop nekoliko umaknil na politološko obrobje zaradi vzpona behaviorizma, systemske teorije in povečanega zanimanja za marksizem. Za nov pristop pri preučevanju političnih ustanov, ki se je uveljavil po letu 1980, pa je značilna obravnava političnih ustanov kot sooblikovalcev javnopolitičnih izbir. Dejavniki razvoja tega teoretskega pristopa so bili empirični procesi preoblikovanja starih političnih sistemov, oblikovanja novih demokracij v posocialističnem svetu pa tudi pospešeni procesi evropskega povezovanja v novo nastajajočo nadnacionalno državno tvorbo. (Fink-Hafner v Fink-Hafner in Lajh 2002, 173)

»Pojem neoinstitucionalizem sta oblikovala avtorja J.G. March in J.P. Olsen. Temeljno izhodišče novega institucionalizma je, da imajo politične ustanove v razmerju do družbenih, kulturnih, političnih sil avtonomen status in vlogo. Institucije so tako še zlasti v mednarodno primerjalnem politološkem raziskovanju obravnavane kot pomembne pojasnjevalne spremenljivke, seveda pa ne kot edine.« (Fink-Hafner v Fink-Hafner in drugi 2005, 27)

K povečanemu interesu za politične ustanove v svetu politike in politologije je med drugim prispeval tudi proces oblikovanja novih demokracij v tretjem svetovnem demokratizacijskem valu (npr. DiPalma, 1990; Huntington, 1991; Snyder in Mahoney, 1999; Farrell, 2001; Horowitz, 2003; Norris, 2004). Ne nazadnje je ta interes spodbudil tudi četrti val oblikovanja volilnih sistemov. Prav v tem valu so institucije, za razliko od preteklega teoretiziranja, pridobile pomemben status v teorijah o spreminjanju političnih sistemov (Snyder in Mahoney, 1999 v Fink-Hafner idr. 2005, 27-28). Posebnega interesa za politične ustanove in njihovo spreminjanje pa v tem obdobju ne zasledimo le v novo nastajajočih demokracijah. Tudi nekatere druge države (npr. Italija, Japonska, Nova Zelandija) so namreč v devetdesetih letih celo radikalno spremenile svoje volilne sisteme. (Farrell 2001; Horowitz 2003; v Fink-Hafner in drugi 2005, 27-28)

2.5.3 Neoinstitucionalizem v tranzicijskih državah

Pri izbiri institucionalnih rešitev so politiki in njihovi svetovalci v posocialističnih državah tehtali pretekle izkušnje z drugih delov sveta. Zanimalo jih je predvsem to, kakšne učinke praviloma prinese izbor določene institucionalne rešitve na delovanje političnega sistema. V manjši meri najdemo primere preučevanja učinkov institucionalnih rešitev na reševanje družbenih, zlasti medetničnih konfliktov. Seveda pri institucionalnih izbirah političnih elit ni šlo predvsem za altruistično angažiranje za doseganje visokih demokratičnih idealov, temveč so se v procesih odločanja o novih ustavnih ureditvah in volilnih pravilih bili osrednji tranzicijski politični boji. (Fink-Hafner v Fink-Hafner in drugi 2005, 28)

V obdobju tranzicije so se države odločale za izbiro političnega sistema in posledično za utrditev demokracije. Odločitve, ki so jih sprejele imajo direkten vpliv na stabilnost države, političnega sistema in vlade. Po Zajcu so posebej pomembne naslednje tri institucionalne odločitve:

- izbira med parlamentarnim ali (pol)predsedniškim sistemom,
- izbira med proporcionalnim in večinskim sistemom volitev in
- odločitev med enodomnim in dvodomnim predstavniškim organom (Zajc 2004, 92-95).

»Izbira med parlamentarnim ali (pol)predsedniškim sistemom ter odločitev med enodomnim in dvodomnim predstavniškim organom spadata med *ustavne izbire*, ki skupaj z izbiro *volilnega sistema* neposredno vplivajo na *porazdelitev oblasti*. S takimi izbirami je namreč mogoče vplivati na bistvene okoliščine, v katerih potekajo politični spopadi. S tem je mogoče vsaj v določeni meri tudi vplivati na izide teh spopadov.« (Fink-Hafner v Fink-Hafner in drugi 2005, 28)

2.6 VPLIV INSTITUCIONALNIH DEJAVNIKOV NA STABILNOST VLAD

Poznamo dve vrste institucionalnih dejavnikov, ki imajo še posebej velik vpliv na (ne)stabilnost vlad v državah. To sta *ustavni* (parlamentarni, predsedniški, polpredsedniški, skupščinski) in *volilni sistem* (večinski, proporcionalni, kombinirani). Pri ustavnem sistemu se ustavim le toliko, da ugotovim kakšni so učinki ustavnih izbir na tranzicijske države. Podrobneje pa preučim volilni sistem, njegove značilnosti, pravila, razvrščanje ter predvsem vpliv, ki ga ima volilni sistem na (ne)stabilnost in trajanje vlad. Na koncu pa še preučim pomen volilnega sistema v tranzicijskih državah.

2.6.1 Ustavni sistem

»Sodobni demokratični sistemi temeljijo na načelu delitve oblasti, ki se uresničuje v obliki parlamentarnega, polpredsedniškega in predsedniškega sistema, pri čemer je bistvenega pomena ureditev razmerij med vrhovnimi organi zakonodajne in izvršne oblasti.« (Lijphart v Fink-Hafner idr. 2005, 45) »Med temeljne oblike državne oblasti sodi tudi skupščinski oziroma konventni sistem, ki pa ne izhaja iz načela delitve oblasti, temveč iz načela enotnosti oblasti.« (Grad v Fink – Hafner in drugi 2005, 45)

2.6.1.1 Učinki ustavnih izbir na nove demokracije/tranzijske države

Pri vzpostavljanju demokratičnih političnih institucij v posocialističnih državah Srednje in Vzhodne Evrope je bilo eno izmed osrednjih vprašanj izbira ustavnega sistema oblasti. Ustavne oziroma institucionalne izbire pomembno soodločajo ali celo omejujejo prihodnje oblikovanje in izvajanje javnih politik. Danes, v sodobnih ustavnih sistemih, imajo predsedniki držav zelo različen položaj in temu primeren različen obseg funkcij in pristojnosti. Ta funkcija je v političnem sistemu države zelo pomembna, saj lahko velik obseg pristojnosti v rokah predsednika države privede do koncentracije oblasti v eni osebi, medtem ko manjše pristojnosti predsednika države načeloma pomenijo večjo razpršitev državne oblasti. (Lajh v Fink-Hafner in drugi 2005, 45-46)

Predsedniški in polpredsedniški sistem dajeta preveliko moč enemu človeku, omejujeta možnost uveljavljanja manjšinam in zmanjšujeta pomen strank in koalicij. Prav tako pospešujeta proces polarizacije v razdeljeni družbi. Pristojnosti, ki jih v predsedniškem sistemu dobijo predsedniki glede postavljanja vlade ali v izrednih razmerah, imajo določene avtokratske značilnosti. Za predsedniški sistem so se odločili ustavodajalci v Rusiji. Za polpredsedniški sistem so se odločale predvsem države, ki so v razvojnem zaostanku (Poljska, Romunija), v katerih je večji delež prebivalstva kmečki, v katerih veljajo tradicionalne patriarhalne vrednote in je cerkev (katoliška ali pravoslavna) poseben družbeni dejavnik, za tak sistem so se odločili ustavodajalci tudi na Hrvaškem in v Srbiji. (Zajc 2004, 92-93)

»Zaradi vsega povedanega bi bila konsenzualna zvrst demokracije primernejša za družbe, ki so globoko razcepljene po socialnih, etničnih, religioznih ali politični cepitvenih črtah. (Lijphart v Fink-Hafner idr. 2005, 30) Konsenzualna demokracija namreč predpostavlja delitev, omejevanje in razpršitev moči in je zato manj agresivna do družbenih in političnih manjšin.« (Fink-Hafner v Fink-Hafner in drugi 2005, 30)

Po mnenju številnih avtorjev naj bi bil za mlade demokracije najprimernejši parlamentarni politični sistem, za katerega je bolj značilna posvetovalna politika, ki povečuje sposobnost reševanja gospodarskih kriz in obvladovanja večjega deleža različnih možnih stanj (Przeworski idr. v Fink-Hafner idr. 2005, 47), politična fleksibilnost, ki obvladuje krize, nastale s spremembo odnosov politične moči ter, ne nazadnje, večja demokratičnost (Jesse v Fink-Hafner idr. 2005, 30). Mladim

demokracijam odsvetujejo predsedniški sistem predvsem zaradi kritike, da zaostrije konflikte in pospešuje procese polarizacije v razdeljeni družbi, povečuje nevarnost personalizacije oblasti ter otežuje adaptacijo v primeru sprememb odnosov politične moči (Jesse v Fink-Hafner idr. 2005, 30); polpredsedniški sistem pa mladim demokracijam odsvetujejo zaradi kritik, da dopušča personalno, arbitrarno in pogosto neomejeno oblast predsedniku republike. (Jesse v Fink-Hafner in drugi 2005, 30)

Da so parlamentarni politični sistemi stabilnejši in trajnejši od predsedniških, dokazujejo tudi nekatere statistične analize. Po statističnih analizah naj bi demokracijo prekinilo 28 odstotkov parlamentarnih sistemov (14 od 50 primerov), 12,5 odstotka mešanih sistemov (1 od 8 primerov) ter 52 odstotkov predsedniških sistemov (24 od 46 sistemov). Pričakovana življenjska doba predsedniških sistemov naj bi bila manj kot 20 let, medtem ko je življenjska doba parlamentarnih sistemov kar 71 let. (Przeworski idr. v Fink-Hafner in drugi 2005, 30)

2.6.2 Volilni sistem

»Volilni sistemi so zobci v kolesju demokracije, ki poskrbijo, da le - ta pravilno deluje.« (Farrel 1998, 2)

V sklopu volilnih sistemov pojasnim pomen volitev, razliko med volilno zakonodajo in volilnimi sistemi ter navedem pravila volilnih sistemov in podrobneje opišem tista, s katerimi se ukvarjam v empiričnem delu naloge. Nato razvrstim volilne sisteme na večinske, proporcionalne in kombinirane, ter opišem učinke teh sistemov na (ne)stabilnost in trajanje vlad. Za tem še pojasnim vpliv volilnega sistema na strankarski sistem, ki vpliva tudi na trajanje in (ne)stabilnost vlad. Zaključim pa s posledicami, ki jih povzročajo različne izbire volilnih sistemov na stabilnost vlad ter s pomenom volilnega sistema v tranzicijskih državah.

2.6.2.1 Volitve

Svobodne in neposredne volitve predstavljajo eno osnovnih komponent v modernih demokratičnih sistemih. Državljeni na podlagi splošne in neposredne volilne pravice, preko volitev, določijo sestavo parlamenta s tem, ko vanj volijo svoje predstavnike.

Volitve so v sodobnem pojmovanju demokracije eden najpomembnejših izrazov ljudske suverenosti in nujni pogoj za demokratično oblikovanje najpomembnejših državnih organov, zlasti predstavniškega telesa. Zato so demokratične volitve tudi nujni pogoj

za vzpostavitev in ohranitev sodobne pravne države. S pravnega vidika dajejo volitve legalnost in legitimnost izvajanju oblasti nad državljani s strani izvoljenih članov predstavniškega telesa. S političnega vidika pa pomenijo aktivno sodelovanje ljudstva pri oblasti, pravzaprav edini trenutek, ko ima ljudstvo v predstavniškem sistemu oblast. Pri volitvah pa je izredno pomemben način samih volitev oziroma sistem volitev, ki ga določena država izbere, kajti le-ta določa način razdelitve poslanskih mandatov. Sestava parlamenta pa posledično vpliva tudi in predvsem na sestavo vlade. (Grad 2000, 17, 29)

Čeprav so se volitve kot oblika sodelovanja širšega ali ožjega kroga državljanov pri oblikovanju organov oblasti pojavljale v demokratičnih političnih sistemih že v prejšnjih zgodovinskih obdobjih, so vendar dosegle vrhunec in polno potrditev šele v političnem sistemu buržoazne predstavniške demokracije. Poglavitna ideja, na kateri je temeljilo zanikanje fevdalne države in utrditev buržoazne demokracije, je bila suverenost ljudstva, in sicer, da oblast izhaja iz ljudstva in pripada ljudstvu. Zamisel o suverenosti ljudstva je bilo mogoče uresničiti samo v taki obliki organizacije državne oblasti, ki je zagotavljala trajen in organiziran vpliv družbe na državno oblast – torej v demokraciji. (Grad 2004, 17-18)

2.6.2.2 Pravila volilnih sistemov

»Primarna funkcija volilnih sistemov je zagotavljanje legitimnosti in nemotenega poteka političnega sistema. Volilni sistemi pa zagotavljajo še več drugih (pogosto nasprotujočih si) funkcij, kot so odražanje želja volivcev, proizvodnje močnih in stabilnih vlad, izbor kvalificiranih predstavnikov itd. Zato morajo »oblikovalci volilnih sistemov« pri izbiri določene oblike sistema, dobro pretehtati katere funkcije je treba najbolj izpostaviti.« (Farrel 1998, 3)

Potrebno pa je poznati razliko med volilno zakonodajo in volilnimi sistemi. Volilna zakonodaja je družina pravil, ki določa volilni proces od razpisa volitev, prek faz nominacije kandidatov, strankarske kampanje in volilnega glasovanja vse do faze štetja glasov in določanja dejanskega volilnega rezultata. Tisti del volilne zakonodaje, ki se ukvarja s procesom samih volitev (kako državljani volijo, načini štetja glasov, odločitev kdo je izvoljen), je pa volilni sistem. Volilni sistem je torej mehanizem, ki odloča o zmagovalcih in poražencih, delovati pa začne v trenutku, ko se končajo

kampanje. Postavljeno v obliki definicije pa volilni sistemi določajo pravila po katerih se glasovi ob volitvah, prenesejo v politične položaje. (Farrel 1998, 3-5)

Volilni sistemi določajo vrsto pravil, ki skupaj soodločajo rezultate volitev. Ta pravila so:

- *Struktura glasovnice* določa, kako volivci izražajo svojo izbiro.
- *Volilni prag* je tisto minimalno število glasov katere stranka potrebuje za vstop v predstavniški organ. Postavlja se večinoma pri proporcionalnih sistemih.

Določen pa je lahko na različne načine: kot število glasov volivcev – absolutno ali relativno, ki ga mora doseči stranka, da lahko sodeluje pri delitvi mandatov, lahko je v obliki prvega oziroma temeljnega mandata, ki ga stranka dobi že v volilni enoti na podlagi volilnega količnika (kar pride v poštev pri delitvi mandatov na več ravneh), lahko pa tudi tako, da mora stranka doseči mandat v določeni volilni enoti ali v določeni regiji. Včasih je prag določen kot pogoj za delitev mandatov že v volilni enoti, običajno pa se uporablja pri delitvi na več stopnjah. Višje je postavljen prag, bolj so zahtevni pogoji za dodelitev mandata in manjša je sorazmernost pri delitvi mandatov, saj so favorizirane večje stranke na škodo manjših. Manjše politične stranke imajo pri visokem volilnem pragu zelo majhne možnosti, da pridejo v parlament. S tem pa se proporcionalni sistem približuje učinkom večinskega sistema. Posledice odločitve o uvedbi praga za vstop v parlament in o njegovi višini so načeloma znane, vendar pa so v celoti odvisne od političnih ciljev in ocene konkretnih političnih razmer. Najbolj splošno vzeto pa postavlja temeljne okvire za volilni prag že število članov parlamenta: čim večje je, nižji je prag in nasprotno. (Grad 2004, 65, 66)

- *Volilna formula* je način štetja glasov, s katerim se določa število sedežev v predstavniškem organu. Poznamo formule relativne in absolutne večine, formule sorazmernega predstavništva in formule delno sorazmernih sistemov. (povzeto po Grad 2004)

- *»Volilna geometrija* ni volilno pravilo, je pa posebnost. Pomeni namreč manipuliranje z oblikovanjem volilnih enot.« (Grad 2004, 48)

- *»Pomembna je tudi velikost parlamenta, saj se z večanjem predstavniškega organa povečuje proporcionalnost (čim bolj številčen je predstavniški organ, tem nižji je v resnici delujoč prag za vstop vanj).« (Fink-Hafner v Fink-Hafner in drugi 2005, 38-39)*

2.6.2.3 Razvrščanje volilnih sistemov

Volilne sisteme razvrščamo v tri družine – večinski, proporcionalni in kombinirani sistemi. »Približno polovica sodobnih držav uporablja večinski volilni sistem, tretjina proporcionalnega, preostale pa kombiniranega (Norris 2004, 40). Medtem, ko Norris (2004) poudarja, da se v svetu tendenčno povečuje delež proporcionalnega sistema, Farrel (2001) opozarja tudi na povečano modnost kombiniranih sistemov od devetdesetih let dvajsetega stoletja naprej.« (Fink-Hafner v Fink-Hafner in drugi 2005, 32)

a) Večinski volilni sistem

Za večinski sistem razdelitve mandatov, ko volivec glasuje o toliko kandidatih oziroma listah kandidatov, kolikor se v volilni enoti voli predstavnikov, je značilno, da se o kandidatih na volitvah odloča z večino glasov. Znani sta dve temeljni obliki večinskega sistema. Večina je lahko absolutna, t.j. nadpolovična, ali pa je relativna. Sistem absolutne večine uporabljajo v Franciji, sistem relativne večine pa v Veliki Britaniji, ZDA in v še nekaterih drugih državah z anglosaško politično tradicijo. V širšem pomenu lahko v večinski sistem uvrstimo tudi tako imenovano alternativno glasovanje, ki pa je zelo zapleten, zato ga v praksi skorajda ne uporabljajo. (Grad 2004, 57)

»Sistem relativne večine se povezuje s stabilnimi vladami (ni koalicijskih vlad) in s tem tudi stabilnostjo političnih sistemov. Med njegove pozitivne učinke navadno štejejo tudi zagotavljanje predstavnštva volilnega organa (vsak volivec ima predstavnika svojega volilnega okrožja – *constituency*). Z zornega kota volilnega inženirstva je zanimivo tudi to, da izrazito diskriminira manjše stranke, in to celo bolj kot proporcionalni sistem.« (Fink–Hafner v Fink–Hafner in drugi 2005, 33)

»Ta sistem bolj verjetno spodbuja odločilne volitve, ki omogočajo jasno odgovorne, trajne in enostrankarsko večinske vlade.« (Horowitz 2003; Norris 2004 v Fink–Hafner in drugi 2005, 33)

Prednost večinskega sistema je predvsem v tem, da je enostavnejši, preglednejši in da praviloma omogoča volivcem odločanje med kandidati, torej med posameznimi osebnostmi.

Z vidika stabilnosti oblasti pa je pomembno, da eni stranki praviloma omogoča absolutno večino v parlamentu, kar daje stabilnost vladi v razmerju do parlamenta in s tem tudi stabilnost delovanja oblasti nasploh. Vendar pa ima ta sistem take učinke zanesljivo samo v deželah z močno demokratično tradicijo in z dokaj stabilno in homogeno politično strukturo. V drugačnih razmerah pa lahko pripelje do manj

demokratskega (ali celo nedemokratskega) delovanja oblasti, ker lahko omogoči večini, da manjšini prepreči vsako sodelovanje pri izvajanju oblasti. To pa lahko povzroči hude odpore na izveninstitucionalni način, kar nedvomno deluje destabilizacijsko na delovanje oblasti. Še posebej lahko to pride do izraza v etnično raznolikih državah, ker etnične manjšine lahko trajno izključi od predstavnštva v parlamentu. (Grad 2004, 69-70)

b) Proporcionalni / sorazmerni volilni sistem

Za razliko od večinskega sistema izhaja proporcionalni (sorazmerni) sistem iz načela, da morajo dodeljeni predstavniki mandati ustrezati dobljenim glasovom na volitvah. Mandati morajo biti razdeljeni med kandidate oziroma liste kandidatov tako, da so sorazmerni s podporo, ki jim jo dajejo posamezne skupine volivcev na volitvah, kar naj bi tudi zagotavljalo, da so različni politični interesi oziroma stranke, ki jih predstavljajo, ustrezno predstavljeni v parlamentu. (Grad 2004, 60)

Dve osnovni podzvrsti sta sistem prenosljivega glasu in sistem list, ki je zelo razširjen po svetu, še posebej v evropskih državah.

»Sistem prenosljivega glasu pa je v teoriji zelo cenjen, ker zelo natančno izraža voljo volivcev in ne pozna izgubljenih glasov, poleg tega pa tudi zmanjšuje vpliv političnih strank na volitve, ker lahko volivec glasuje za kandidate različnih strank. Vendar pa je precej zapleten, zlasti za volivce, tako da ga za državne volitve zelo redko uporabljajo.« (Grad 2004, 65)

Argumenti v prid proporcionalnega sistema so navadno inkluzivnost, poudarjanje pomena pogajanj in kompromisov v parlamentu, vladi in pri oblikovanju javnih politik. Izhajajo predvsem iz pozitivnega vrednotenja konsenzualne demokracije. Značilni učinki proporcionalnih sistemov so naslednji: več strank v parlamentarni areni, manj disproporcionalnosti v prevajanju volilnih glasov v predstavnike sedeže, večja odprtost predstavnih organov tudi za ekstremne stranke, protestne stranke in stranke, ki nagovarjajo sorazmerno majhne družbene skupine. (Fink-Hafner v Fink-Hafner in drugi 2005, 34)

Vendar pa je ta sistem bistveno bolj zapleten kot večinski in zahteva različne zapletene matematične modele za razdelitev mandatov. Ta sistem je tudi vzrok za nestabilne koalicijske vlade in s tem slabitev položaja parlamenta. Volivci v tem sistemu nimajo nobenega vpliva na sestavo vladne koalicije, ker je sklepanje koalicij v celoti odločitev strank, ki pri tem lahko ravnajo tudi v nasprotju z jasno izraženo voljo volivcev. Za

volivca je gotovo največja njegova pomanjkljivost, da mu onemogoča glasovanje o posameznih kandidatih. Volivcu, ki se lahko odloča samo o strankah, je s tem onemogočeno odločanje o tem, katere osebe bodo v njegovem imenu in njegovih interesih odločale v parlamentu. Ob tem pa niti ta sistem ne zagotavlja popolne sorazmernosti razdelitve mandatov z volilnimi rezultati. (Grad 2004, 70)

c) Kombinirani / polproporcionalni / manjšinski volilni sistem

»Gre za hibridne sisteme, ki združujejo elemente večinskih in proporcionalnih sistemov. So kombinacija sistema relativne večine ali sistema absolutne večine s proporcionalnim za volitve v isti predstavniški organ.« (Farrell v Fink-Hafner in drugi 2005, 34)

V uporabi so naslednji kombinirani sistemi: sistem omejenega glasovanja, sistem enega neprenosljivega glasu in pomnoženo glasovanje.

Zaradi volilnega praga v proporcionalnem delu sistema naj bi bile majhne stranke izključene (proizvedel naj bi manjše število parlamentarnih strank), vse stranke v parlamentu pa naj bi bile nadreprezentirane, čeprav ne zelo veliko. Take kombinacije naj bi rešile probleme disproporcionalnosti sistema relativne večine in probleme pomanjkanja predstavništva volilnih okrajev v sistemu list, vendar bogastvo različnih kombiniranih sistemov in njihovih učinkov te teze ne podpira. Farrell (2001: 120) celo opozarja na Sartorijevo tezo, da morda taki volilni sistemi celo združujejo slabosti obeh omenjenih zvrsti volilnih sistemov. (Fink-Hafner v Fink-Hafner in drugi 2005, 34-35)

Kombinacija večinskega in proporcionalnega sistema skuša ublažiti slabe posledice sistema relativne večine kakor tudi proporcionalnega sistema. Predvsem težijo k varstvu politične manjšine, le delno pa zagotavljajo sorazmernost pri delitvi sedežev. Prav tako pa so zelo problematični za politične stranke (izidi so negotovi in nepredvidljivi) in mnogokrat preveč zapleteni in nerazumljivi volivcem.

2.6.2.4 Vpliv volilnega sistema na strankarski sistem

Volilni sistem ima močan vpliv na strankarsko sestavo v neki državi. Farrell (1998) definira, da volilni sistemi, ki so bolj proporcionalni, sovpadajo z bolj fragmentiranimi strankarskimi sistemi. »V 50. letih prejšnjega stoletja je Maurice Duverger (1954) zapisal, da neproporcionalni volilni sistemi (še posebej sistem relativne večine) protežirajo

dvostrankarske sisteme, medtem ko proporcionalni volilni sistemi protežirajo večstrankarske sisteme.« (Farrell 1998, 149)

Nadalje lahko ugotavljamo, da sistem relativne večine praviloma zmanjšuje število političnih strank v državi, ker jih sili k združevanju. To navadno privede do dvostrankarskega sistema, kar seveda ne pomeni, da v državi in v parlamentu ni več strank, vendar pa sta samo dve sposobni doseči večino v parlamentu in se zato običajno izmenjujeta na oblasti. Za dvostrankarske vladavine velja pravilo, da omogočajo in zagotavljajo stabilnost parlamenta in oblasti nasploh, vendar pa tudi to ni odvisno samo od volilnega sistema, temveč tudi od siceršnjih političnih razmer, zlasti od obstoja demokratične tradicije, večje ali manjše stopnje politične heterogenosti družbe itd. Pri sistemu absolutne večine je v parlamentu lahko več strank, vendar pa sistem sili stranke v povezovanje, ali celo v bolj ali manj trdne koalicije, ker sicer v drugem krogu nimajo možnosti za izvolitev. Proporcionalni sistem pa dopušča veliko število strank v parlamentu in tako na desnici kot tudi na levici politično zelo ekstremne stranke. Običajno so v parlamentu majhne, včasih tudi radikalne stranke, ki navadno s svojim delovanjem otežujejo delo parlamenta in slabo vplivajo na stabilnost oblasti in družbe. Prav tako pa strankarski sistem vpliva na volilnega. Znano je, da se velike stranke praviloma bolj ogrevajo za sistem relativne večine, manjše stranke pa za proporcionalni sistem. Zato je izbira volilnega sistema v veliki meri odvisna od razmerja politične moči v državi. (Grad 2004, 70-72)

Ugotovimo lahko, da izbira volilnega sistema vpliva na sestavo strank v parlamentu, kar pa vpliva na oblikovanje vlad v državi. Sistem relativne večine bo proizvedel dvostrankarski sistem, kar pomeni, da bosta v parlamentu prevladovali dve stranki, vlada pa bo sestavljena iz ene. Takšne enostrankarske, nekoalicijske vlade so po navadi stabilne in trajne (odslužijo svoj mandat). Po drugi strani pa proporcionalni sistemi proizvedejo večstrankarsko sestavo v parlamentu, kar pomeni, da nobena stranka nima večine, zato se izoblikujejo koalicijske vlade. Vlada je nestabilna in pogosto podvržena mehanizmu nadzora (zaupnica, nezaupnica..) s strani parlamenta.

2.6.2.5 Posledice izbire volilnih sistemov na (ne)stabilnost vlad

Izbira volilnih sistemov vpliva na (ne)stabilnost vlad. Ob izbiri določenega političnega sistema se soočimo z dvema možnostma: kadar je volilni sistem proporcionalen – kar omogoči vstop manjšinskim strankam in zastopstvo manjšinskih interesov – proizvaja

nestabilne vlade, kadar pa je volilni sistem neproporcionalen, proizvaja mnogo stabilnejše vlade.

Farrel (1998) opozarja na štiri pomembne ugotovitve, ki zagovarjajo argument, da proporcionalni sistemi povzročajo nestabilnost vlad:

1. *Proporcionalni sistem proizvaja koalicijske vlade, ki so nestabilne že zaradi tega, ker so sestavljene iz različnih strank, zato se tudi vlada večkrat menja.*
2. *Koalicijske vlade »pozabljajo« na odgovornost, ker so bile sestavljene po volitvah, na temelju skrivnih dogovorov med voditelji strank. Predvolilne obljube strank so pozabljene, ker v ospredje vstopa boj za oblast in moč, želje volivcev so prezrte.*
3. *Proporcionalni sistemi zagotavljajo lahek vstop malim in ekstremističnim strankam v parlament, kar ogroža stabilnost vladam, še posebej v tistih primerih, ko ekstremisti vzdržujejo ravnotežje moči v parlamentu.*
4. *Proporcionalni sistemi so bolj kompleksni kot so neproporcionalni, kar še posebej vpliva na volivce, za katere se porajajo vprašanja ali sploh razumejo o čemu se gre.* (Farrell 1998, 153-158)

Hkrati pa Farrell (1998) ponuja kritiko tem štirim ugotovitvam, ko pravi, da moramo ločiti spremembe v vladi na tiste, ki dejansko povzročajo nestabilnost vlad in na tiste, ki ne povzročajo nestabilnosti.

Možno je, da imajo države s proporcionalnimi sistemi enako dolžino trajanja in stabilnost vlad kot pa države z večinskim sistemom (sistemom relativne večine). Kritizira tudi ugotovitve, da so koalicijske vlade nedemokratične, ker so sestavljene po volitvah na skrivnih sestankih. Trdi, da se najdejo primeri tako sestavljenih vlad, obstajajo pa tudi primeri, ko so se stranke dogovarjale pred volitvami, zato so volivci tudi vedeli, za koga volijo. Medtem, ko ima večinski sistem (sistem relativne večine) dobre rezultate v proizvodnji varnih zakonodajnih večin, obstaja vprašanje, če je to dejansko zadovoljiv indikator stabilnosti vlade. Npr. vlada je lahko stabilna, ker ima večino sedežev, toda koliko je hkrati tudi reprezentativna? (Farrell 1998, 155-156)

Še en dejavnik stabilnosti, ki je vreden omembe, je kontinuiteta vladnih politik. »Velika Britanija je kot predstavnik večinske demokracije znana po ostrih menjavah politik vsakič, ko se menja vlada. Medtem, ko države z bolj konsenzualnimi koalicijskimi sistemi (zaradi potrebe po vzpostavljanju dogovorov med strankami), zagotavljajo daleč višjo stopnjo doslednosti v izvajanju politik.« (Lijphart v Farrell 1998, 156)

Farrell (1998) prav tako kritizira trditev, da proporcionalni sistem povzroča vzpon ekstremističnih strank. »Res je, da se ekstremistične stranke boljše počutijo v proporcionalnih sistemih, res pa je tudi, da ni očitnih dokazov za obstoj zveze med stopnjo proporcionalnosti volilnega sistema in relativnega uspeha ekstremnih desničarskih strank. Ekstremistične stranke pa lahko uspevajo tudi v neproporcionalnih sistemih, še posebej tam, kjer imajo prednost geografske koncentracije svoje podporne baze.« (Farrell 1998, 157-158)

Zadnja kritika se nanaša na trditev, da proporcionalni sistemi zmedejo volivce, ker so bolj kompleksni. Farrell meni, da tak način razmišljanja podcenjuje volivce. »Če volivci ne bi natančno razumeli na kak način so bili volilni rezultati izračunani, je pomembnejše dejstvo, da so rezultati proporcionalni in ne ali so razumljene kompleksnosti sistema.« (Farrell 1998, 158) »Zaključek je, da je argument o nestabilnosti proporcionalnih sistemov krhek. Namreč, lahko imamo proporcionalni sistem in hkrati stabilen politični sistem, pri čemer se sistem prenosljivega glasu še najbolj približa idealnemu modelu volilnega sistema. Ta sistem bi politiki najmanj radi imeli v uporabi, vendar bi bil za volivce najboljši.« (Farrell 1998, 168)

2.6.2.6 Pomen volilnega sistema v tranzicijskih državah

Volilni sistemi držav, ki so po letu 1989 tako ali drugače opustile socialistično družbeno ureditev, so bili deležni korenitih sprememb. Z njimi so posamezne države izvedle prehod iz prejšnje ureditve v novo in odprle politični prostor novim političnim silam. Tega pa v večini primerov ni bilo mogoče storiti drugače kot z večstrankarskimi svobodnimi volitvami. Prejšnji volilni sistemi v teh državah so bili namenjeni plebiscitarnemu izrekanju državljanov za obstoječo oblast in tehničnemu postavljanju ljudi na politične funkcije. Novi volilni sistemi so morali omogočiti svobodne večstrankarske volitve, na katerih za naklonjenost volivcev svobodno tekmujejo med seboj različne politične sile. (Grad 2004, 80)

V ta namen je bilo treba v državah izvesti temeljite reforme volilnega sistema. Bivše socialistične države pa so se znašle v mnogo težjem položaju kot države s staro demokratično ureditvijo. Te so praviloma reformirale volilni sistem v manjšem obsegu, brez korenitih posegov v njegovo bistvo in z dovolj časa za temeljit premislek in uskladitev političnih interesov v državi. Nasprotno pa so se bivše socialistične države zaradi burnih političnih dogodkov, ki jih večinoma ni bilo mogoče nadzorovati in so praviloma prehitevali drug drugega, znašle v položaju, ko je bilo treba reformo izvesti izredno hitro. Volitve so bile namreč edini možni institucionalni kanal za

spremembo političnega sistema. Brez te spremembe pa bi lahko prišlo do kaosa in anarhije. Pri tem so imele te države vrsto težav. Na eni strani je šlo za spopad prejšnjih in novih političnih sil, ki so si želele preko volitev zagotoviti prevladujoči položaj v političnem življenju. Na drugi strani pa sta ideja in praksa svobodnih, večstrankarskih volitev zbledeli do te mere, da niti volivci niti politiki (pogosto pa tudi strokovnjaki) niso imeli dovolj izhodišč za kvalificirano izbiro volilnega sistema. Tako je v nekaterih državah nova volilna ureditev še poudarila, namesto da bi omilila, težave tranzicijskega obdobja. Le v nekaterih državah je uvedba novega volilnega sistema ustvarila možnost za izvedbo večstrankarskih volitev in tudi zagotovila trajni institucionalni okvir za razvoj parlamentarne demokracije. Zanimivo je, da omenjene države, v glavnem niso mehanično povzemale zahodnoevropskih modelov volilnega sistema, temveč so se v glavnem odločile za takšne ali drugačne kombinacije proporcionalnega in večinskega sistema. (Grad 2004, 80-81)

»Večina novih demokratičnih držav v srednji Evropi se je odločila za proporcionalni sistem s posebej določenim volilnim pragom, ki je pripomogel k oblikovanju in utrditvi novega strankarskega sistema. Med temi so Poljska, Češka, Slovaška in Slovenija. Izjema je le Madžarska, kjer se del poslancev voli po proporcionalnem, del pa po večinskem sistemu.« (Zajc 2004, 94)

Države na območju nekdanje Jugoslavije pa so prevzele večinski model volitev, ki so ga uporabile na prvih, ponekod pa tudi na naslednjih volitvah. Kasneje so vse te države sprejele proporcionalni volilni sistem.

V teh državah, zlasti na Hrvaškem in v Srbiji, se je pojavilo vprašanje legitimnosti tako izvoljene oblasti, saj je prišlo do velike deformacije volje volivcev in do vnovične utrditve enostrankarskih vladavin. Prehod iz enopartijskega sistema v večinski je lahko vprašljiv za države z neutrjeno demokracijo, še posebej za tiste, ki prehajajo iz enopartijskega sistema v politično pluralističnega, saj se namesto njega lahko uveljavlja strankarski sistem s podobnimi značilnostmi »vladanja«, kot jih je imel prejšnji sistem. (Zajc 2004, 94)

3 EMPIRIČNI DEL

V empiričnem delu naloge se lotevam stabilnosti vlad dveh tranzicijskih, post jugoslovanskih držav, Hrvaške in Makedonije. Obravnavam obdobje od prvih večstrankarskih parlamentarnih volitev leta 1990 pa do zadnjih, ki so se pri obeh državah odvijale leta 2008.

V primeru Hrvaške in Makedonije merim ali je vlada (ne)stabilna z dvema indikatorjema

- trajanje vlad in
- trajanje predsednika vlade³.

Trajanje vlad obravnavam z dvema dejavnikoma. To sta zakonodajno obdobje in politične stranke v vladi. Trajanje predsednika vlade pa z obdobjem, ko je le-ta bil na oblasti.

Nato primerjam dobljene rezultate z Blondelovo raziskavo stabilnosti vlad tranzicijskih držav (Blondel in drugi 2007). Temu sledi ugotavljanje, na kak načni so do sedaj uporabljeni volilni sistemi, vplivali na (ne)stabilnost vlad Hrvaške in Makedonije.

3.1 VLADA NA HRVAŠKEM

V pričakovanju snovanja neodvisne države je bila 22. decembra 1990 sprejeta nova hrvaška ustava, ki je opredelila mešani parlamentarno-predsedniški sistem organizacije državne oblasti. Temeljna značilnost hrvaške ustavne organizacije oblasti je bila močno okrepljena vloga predsednika republike kot nosilca izvršne veje oblasti. Izvršna oblast je sicer imela dva nosilca – poleg predsednika republike še vlado, vendar je imel v tem dualizmu oblasti predsednik republike absolutno prevlado. Široka pooblastila in pristojnosti predsednika republike so bili še posebej vidni v razmerju do vlade, ki je bila znotraj dualizma izvršne veje oblasti v izrazito šibkejšem in podrejenem položaju ter z močno zoženimi pristojnostmi, saj je bila večina njenega delovanja pod neposrednim nadzorom predsednika republike in parlamenta, katerima je tudi odgovarjala za svoje delo. (Lajh v Fink-Hafner in drugi 2005, 56)

³ Tretji indikator, ministrska nestabilnost, sem morala opustiti zaradi problema pridobivanja podatkov iz Makedonije.

»Celotno desetletje devetdesetih let dvajsetega stoletja je bilo tako na Hrvaškem zaznamovano z vzpostavitvijo a) visoko centraliziranega sistema političnega odločanja, b) kultom osebnosti Franja Tuđmana in c) prevlado izvršne oblasti nad zakonodajno z elementi osebne in enopartijske diktature.« (Ribičič v Fink–Hafner in drugi 2005, 51)

»Parlamentarne volitve, izvedene januarja 2000, ki so prekinile desetletno vladavino HDZ, pa so leta 2001 prinesle tudi ustavne spremembe, s katerimi je Hrvaška uvedla parlamentarni sistem in tako vzpostavila nov sistem razmerij med temeljnimi državnimi organi, predvsem pa omejila vpliv in vlogo šefa države.« (Lajh v Fink-Hafner in drugi 2005, 57)

3.1.1 Sestava in oblikovanje vlade

Po hrvaški ustavi iz leta 2001 (25. april 2001), ki je v veljavi še danes, je v 108. členu Ustave zapisano, da vlado Republike Hrvaške sestavljajo predsednik, eden ali več podpredsednikov in ministri. Brez odobritve vlade ne smejo predsednik in člani vlade opravljati nobenih drugih javnih ali profesionalnih funkcij (Ustava Republike Hrvaške, 108. čl.).

»Člane vlade predlaga oseba, ki ji je predsednik republike podelil mandat za sestavo vlade. Mandatar je dolžan najkasneje v roku tridesetih dni predstaviti program vlade v hrvaškem saboru in zahtevati glasovanje o zaupnici vladi. Vlada prične opravljati svojo dolžnost, ko dobi zaupanje od večine predstavnikov v Hrvaškem saboru. Predsednik vlade in člani vlade svečano prisežejo pred Hrvaškim saborom.« (Ustava Republike Hrvaške 2001, 109. čl.)

»Če mandatar ne uspe sestaviti vlado v roku tridesetih dni od dneva prevzema mandata, mu lahko predsednik republike podaljša rok še za največ trideset dni. Če tudi v tem roku mandatar ne uspe sestaviti vlade ali če predlagana vlada ne dobi zaupnice v saboru, predsednik republike podeli mandat za sestavo vlade drugi osebi.« (Ustava Republike Hrvaške, 110. čl.)

»Če se vlada ne uspe sestaviti v skladu z 109. in 110. členom ustave, predsednik republike imenuje začasno nestrankarsko vlado ter hkrati razpiše predčasne volitve za hrvaški sabor.« (Ustava Republike Hrvaške, 111. čl.)

3.1.2 Mehanizmi odgovornosti vlade saboru (zaupnica, nezaupnica vladi)

»Vlada je odgovorna hrvaškemu saboru. Predsednik in člani vlade so kolektivno odgovorni za odločitve, ki jih sprejema vlada, še posebej pa so odgovorni za svoje področje dela.« (Ustava republike Hrvaške 2001, 114. čl.)

Zaupnica: »Vprašanje zaupnice vladi se lahko sproži na predlog najmanj 1/5 poslancev v Hrvaškem saboru in to tako o enem posameznem članu vlade kot vladi v celoti. Tudi sam predsednik vlade lahko zahteva glasovanje o zaupnici vladi. O zaupnici vladi se lahko razpravlja in glasuje šele, ko mine 7 dni od dostave predloga saboru. Razprava in glasovanje se morata končati najkasneje v roku 30 dni od dneva, ko je predlagano glasovanje o zaupnici.« (Ustava Republike Hrvaške, 115. čl.)

Nezaupnica: »Odločitev o nezaupnici je sprejeta, če za njo glasuje večina od skupnega števila predstavnikov v saboru. Če sabor ne potrdi predloga o izglasovanju nezaupnice, potem tisti poslanci, ki so sprožili predlog nezaupnice, ne morejo znova predlagati nezaupnice, dokler ne mine šest mesecev. Če se nezaupnica izglasuje predsedniku vlade ali vladi v celoti, morajo predsednik vlade in vlada ponuditi odstop. Če se v roku tridesetih dni ne izglasuje zaupnica novemu mandatarju za sestavo vlade in članom, ki jih predlaga za sestavo nove vlade, potem sabor o tem obvesti predsednika republike, ki sabor razpusti in zanj razpiše nove volitve. Če se izglasuje nezaupnica posameznemu članu vlade, lahko predsednik vlade saboru v izglasovanje zaupnice predlaga novega člana ali pa je možno, da predsednik vlade in vlada odstopita.« (Ustava Republike Hrvaške, 115. čl.)

Mehanizmi odgovornosti vlade so bili na Hrvaškem uporabljeni v enem primeru. »Zaupnica Račanovi vladi je bila izglasovana 30. julija 2002.« (Zajc 2004, 164)

3.2 VLADA V MAKEDONIJI

»V Republiki Makedoniji so na podlagi nove demokratične ustave, sprejete 17. novembra 1991, veljati pa je začela tri dni pozneje, torej 20. novembra, opredelili parlamentarni sistem organizacije državne oblasti. Z novimi ustavnimi rešitvami so osrednje mesto v političnem sistemu podelili parlamentu, ki je v primerjavi z nosilcema izvršne veje oblasti (vlado in predsednikom republike) močnejši tako v formalnem kot v dejanskem smislu.« (Lajh v Fink–Hafner in drugi. 2005, 63)

»Makedonsko ustavo iz leta 1991 so leta 2001 spremenili in dopolnili z večjimi pravicami manjšin, ponovno pa so jo dopolnili še leta 2005.« (Kulevska 2007, 15)

»Izvršno vejo oblasti opravljata vlada in predsednik republike. Pri tem je vlada dejanski nosilec oblasti, ki določa politiko države in izvršuje zakonodajo. Vlada je za svoje delo odgovorna parlamentu, ki opravlja nadzor nad njenim delovanjem z različnimi pravnimi in

političnimi mehanizmi (poslanska vprašanja, vprašanje nezaupnice vladi, interpelacija o delu vlade ali posameznega ministra).« (Kulevska, 63)

3.2.1 Sestava in oblikovanje vlade

V Makedonski ustavi je v 88. členu zapisano, da je vlada republike Makedonije nosilec izvršilne oblasti, ima svoje pravice in dolžnosti določene v ustavi in zakonih. (Ustava Republike Makedonije 1991, 88. čl.)

»Vlado sestavljajo predsednik in ministri. Predsednik in ministri ne morejo biti hkrati tudi poslanci v Sobranju (Makedonski parlament). Funkcija predsednika vlade in ministrov je nezdružljiva z opravljanjem drugih javnih funkcij oz. poklicev.« (Ustava Republike Makedonije 1991, 89. čl.)

»Predsednik Republike Makedonije mora v desetih dneh od začetka delovanja Sobranja, podeliti mandat za sestavo vlade kandidatu ene stranke oziroma kandidatu, ki predstavlja več strank v Sobranju. Mandatar mora Sobranju v dvajsetih dneh od podelitve mandata, predstaviti program in predlagati sestavo vlade. Vlado izbira Sobranje na podlagi večine glasov vseh poslancev.« (Ustava Republike Makedonije 1991, 90. čl.)

3.2.2 Mehanizmi odgovornosti vlade sobranju (zaupnica, nezaupnica vladi)

Zaupnica: »Vlada in vsak njen član, sta za svoje delo odgovorna sobranju. Sobranje lahko izglasuje nezaupnico vladi. Vprašanje o zaupnici vladi lahko sproži najmanj 20 poslancev. O zaupnici vladi se glasuje 3 dni po postavljenem vprašanju o zaupnici. Ponovno vprašanje o zaupnici vladi se ne more sprožiti dokler ne preteče 90 dni od zadnjega glasovanja o zaupnici, razen, če vprašanje o zaupnici vladi zahteva večina od skupnega števila poslancev. Nezaupnica vladi se izglasuje, ko jo izglasuje večina od skupnega števila poslancev. Če je nezaupnica izglasovana, je vlada dolžna podati svoj odstop.« (Ustava Republike Makedonije 1991, 92. čl.)

»Vlada ima pravico, da sproži vprašanje zaupnice sobranju. Vlada ima pravico, da odstopi. Vlada preneha delovati v primeru, da odstopi predsednik vlade oz. umre ali pa je trajno nesposoben opravljati svojo funkcijo. Vlada preneha delovati z razpustitvijo sobranja. Vlada, ki ji je izglasovana nezaupnica, je odstopila ali kateri mandat je prenehal zaradi razpustitve sobranja, ostane na dolžnosti do izbora nove vlade.« (Ustava Republike Makedonije 1991, 93. čl.)

Nezaupnica: »Vsak minister v vladi ima pravico do odstopa. Predsednik vlade lahko predlaga razrešitev ministra v vladi. O predlogu za razrešitev ministra v vladi odloča sobranje na prvem zasedanju, ki sledi. Če predsednik vlade poda predlog za razrešitev več kot ene tretjine prvotnih ministrov v vladi, se lahko sobranje odloči za izbor nove vlade.« (Ustava Republike Makedonije 1991, 94. čl.)

Mehanizmi odgovornosti vladi so bili uveljavljeni v treh primerih. Prva makedonska vlada neha delovati 17. 8. 1992, ker ji je bila izglasovana nezaupnica. Četrta makedonska vlada zaseda do 13. 5. 2002, nato odstopi zaradi pritiskov mednarodne skupnosti glede krize z albanskim prebivalstvom v Makedoniji. Osmo vlada preneha 18. 12. 2004 z delovanjem zaradi odstopa predsednika vlade.

3.3 TRAJANJE VLAD IN TRAJANJE PREDSEDNIKOV VLAD

Pri obeh izbranih državah Hrvaški in Makedoniji bom na podlagi teoretične utemeljitve merila (ne)stabilnost vlad z dvema indikatorjema. Prvi indikator je trajanje vlad, ki ga preučujem s pomočjo dveh dejavnikov (zakonodajno obdobje in politične stranke v vladi). Drugi indikator pa je trajanje predsednikov vlad, ki je močno povezano s trajanjem vlad, saj se v večini primerov zgodi, da se ob zamenjavi predsednika vlade, zamenja tudi sama vlada.

3.3.1 Hrvaška

Prvi indikator, ki pokaže ali je vlada stabilna ali ne, je trajanje vlade. Zakonodajno obdobje se začne s prvo hrvaško vlado, to pa je bil izvršni odbor sabora, ki je trajal od 30. maja do 24. avgusta leta 1990, ko je bila Hrvaška še zmeraj republika v SFRJ. Naslednje tri hrvaške vlade so obstajale v času srbske agresije na hrvaško ozemlje in sicer med leti 1990 in 1993. V tem obdobju so bile vlade dokaj nestabilne in so trajale le kratek čas. Vzrok za to je bila, po mojih sklepanjih, vojna. Od leta 1993, ko je Hrvaška osvobodila vsa okupirana področja, do januarja leta 2008, se je v obdobju miru zvrstilo 5 vlad, šesta pa deluje od januarja 2008. Skupno se je od leta 1990 pa do januarja 2008 zvrstilo 9 vlad.

Naslednji dejavnik trajanja vlad so stranke v vladi. Vlade so lahko koalicijske oz. večstrankarske ali pa enostrankarske, na kar vpliva izbira volilnega sistema (večinski volilni sistemi proizvajajo predvsem enostrankarske vlade, proporcionalni sistemi večstrankarske,

kombinirani pa oboje). Na Hrvaškem se od leta 1990 od prvih svobodnih in demokratičnih volitev konstantno povečuje število strank.

Drugi indikator stabilnosti vlade je trajanje predsednika vlade. Ta indikator sovпада s prvim indikatorjem, to je s trajanjem vlade, saj se je hkrati z vsako zamenjavo predsednika vlade, zamenjala tudi vlada. Torej se je na Hrvaškem med leti 1990 in 2008 zamenjalo 9 predsednikov vlad.

V tabeli 3.1 prikažem trajanje vlad na Hrvaškem med leti 1990 in 2008, glede na predsednike vlad, obdobje in stranke v vladi.

Tabela 3.1: *Trajanje vlad na Hrvaškem od 1990 – 2008 (glede na obdobje, trajanje predsednikov vlad in strank v vladi)*

PREMIER	TRAJANJE VLAD		
	STRANKE V VLADI	OBDOBJE	ŠT. MESECEV
Mesić	Enostrankarska vlada HDZ	30.5.1990–24.8.1990	3
Manolić ⁴	Enostrankarska vlada HDZ	24.8.1990–17.7.1991	11
Gregurić	Večstrankarska vlada (HDZ, SDP, HSLŠ, HNS, HDS, HKDS, SDH, SSH)	17.7.1991–12.8.1992	13
Šarinić	Enostrankarska vlada HDZ	12.8.1992–3.4.1993	8
Valentić	Enostrankarska vlada HDZ	3.4.1993–17.11.1995	31
Mateša	Enostrankarska vlada HDZ	17.11.1995–27.1.2000	50
Račan	Večstrankarska vlada (SDP, HSLŠ, IDS, HSS, LS, HNS)	27.1.2000–30.7.2002	30
Račan	Večstrankarska vlada (SDP, HSS, LS, HNS)	30.7.2002–23.12.2003	17
Sanader	Večstrankarska vlada (HDZ, DC)	23.12.2003–12.1.2008	49

Vir: povzeto po Vlada Republike Hrvatske (2008), Zajc (2004, 155-165).

⁴ Predsednik države Franjo Tuđman zamenja predsednika vlada Manolića (leta 1991) in Šarinića (leta 1993).

Povprečno obdobje vladanja vlad med leti 1990 – 2008 znaša 23,5 mesecev oziroma 1 leto in 11,5 mesecev na vlado. To je več kot primerljivo s trajanjem vlad v desetih tranzicijskih državah med leti 1990 – 2003, ki je bilo 1 leto in 6 mesecev. Prav tako pa je obdobje trajanja vlade na Hrvaškem primerljivo z vladami v zahodnih državah med leti 1950 – 1983, ki je bilo 1 leto in 8 mesecev.⁵ Po raziskavi, ki sta jo opravila Müller in Strøm (2003, 584) bi Hrvaška spadala med države s srednjo stopnjo stabilnosti vlad, saj v to kategorijo spadajo države katerih vlade v povprečju trajajo od 1,37 do 2,19 let. Prav tako je značilnost hrvaških vlad v prvih postkomunističnih letih, da so trajale manj časa in zato bile tudi manj stabilne, kar pa je posledica problemov, ki so se pojavljali ob tranziciji ter vojne na Hrvaškem.

V primerjavi z desetimi tranzicijskimi državami, ki jih je preučeval Blondel in drugi (2007) med leti 1990 - 2003, lahko glede sestave vlade ugotovimo naslednje: v tranzicijskih državah prevladujejo koalicijske vlade (štiri petine vlad koalicijskih), na Hrvaškem pa je bilo od leta 1990 – 2008, 5 enostrankarskih in 4 koalicijske vlade. Torej so minimalno prevladovale enostrankarske vlade. Za enostrankarske vlade pa velja prepričanje, navedeno v teoretičnem delu, da so stabilnejše od večstrankarskih oz. koalicijskih vlad.

Približno enake rezultate kot pri povprečnem obdobju trajanja vlad dobimo, ko primerjamo trajanje predsednikov vlad Hrvaške s predsedniki vlad v tranzicijskih državah. Na Hrvaškem znaša povprečno trajanje predsednikov vlad približno 2 leti, v tranzicijskih državah pa malo več kot 1 leto in 6 mesecev (Blondel in drugi. 2007, 47). Hrvaška ima torej v povprečju nekaj daljše trajanje predsednikov vlad kot tranzicijske države.

Rezultati pridobljeni s pomočjo dveh indikatorjev kažejo na to, da je imela Hrvaška v obdobju med leti 1990 in 2008, stabilne vlade, saj bi spadala po pridobljenih podatkih med države s srednjo stopnjo stabilnosti vlad. Povprečno obdobje vladanja je bilo v primerjavi s tranzicijskimi državami daljše, povsem primerljivo pa je bilo z zahodnimi državami. Enake rezultate dobimo glede trajanja predsednika vlade. Hkrati pa so prevladovale enostrankarske vlade, ki naj bi bile stabilnejše od koalicijskih vlad, čeprav se je v primeru Hrvaške pokazalo, da je le-ta imela stabilnejše vlade v obdobju koalicijskih vlad. Vendar pa pri tem ne smemo pozabiti, da je na Hrvaškem v obdobju enostrankarskih vlad, potekala vojna, kar je verjetnejši vzrok za nestabilnost vlad kot pa politična nesposobnost vlade odvladati svoj mandat.

⁵ Povzeto po Blondel in drugi (2007, 47)

3.3.2 Makedonija

Trajanje vlade v Makedoniji je prvi indikator nestabilnosti vlade. Makedonija se je že pri prvih večstrankarskih parlamentarnih volitvah v sobranje⁶ soočila s težavami. »Te volitve so bile dolge, mučne in brez pravega zmagovalca.« (Mirčev 1991, 459) »Glede na to, da nobeni stranki ni uspelo pridobiti večine, je sobranje konec februarja 1991 izbralo republiško vlado ekspertne narave in sestave.« (Mirčev 1991, 385) Predsednik vlade je postal Nikola Kljusev. Po nezaupnici v parlamentu je bila julija 1992 razpuščena ekspertna vlada. Od leta 1992 pa do 2008 se je v Makedoniji zamenjalo 10 vlad. Skozi vsa ta leta pa sta se na oblasti zamenjevali ideološko desno in nacionalno usmerjena stranka VMRO-DPMNE ter levo usmerjena socialdemokratska stranka SDSM. Makedonska politika je bila ves čas soočena z zapletenim etničnim problemom. »Dve največji etnični skupini (Makedonci in Albanci) imata odnos, ki se ga najlažje opiše kot najnižja stopnja etnične strpnosti brez elementov sožitja.« (Kulevska 2007, 23) Ta odnos se kaže tudi v problemu sestavljanja koalicijskih vlad. »V drugem krogu prvih parlamentarnih volitev leta december 1990/januar 1991 je največ glasov dobila nacionalistična VMRO-DPMNE, ki pa ni hotela v koalicijo niti z »bivšimi komunisti« niti z Albanci, sama pa ni imela dovolj podpore, da bi sestavila stabilno vlado. Makedonija vse do naslednjih volitev 1994 ni imela stabilne vlade.« (Kulevska 2007, 24)

Drugi indikator nestabilnosti vlade je predsednik vlade. Tako kot na Hrvaškem se je tudi v Makedoniji ob vsaki zamenjavi predsednika vlade, zamenjala celotna vlada. V letih med 1990 in 2008 se je tako zamenjalo 11 vlad in 11 predsednikov vlad.

V tabeli 3.2 prikazujem trajanje vlad v Makedoniji med leti 1990 in 2008, glede na predsednike vlad, zakonodajno obdobje in stranke v vladi.

⁶ Potekale so še v okviru SFRJ, 11.11.1990 ter 25.11.1990 (drugi krog).

Tabela 3.2: Trajanje vlad v Makedoniji od leta 1990 – 2008 (glede na predsednike vlad, obdobje in stranke v vladi)

PREMIER	TRAJANJE VLAD		
	STRANKE V VLADI	OBDOBJE	ŠT. MESECEV
Kljusev	Večstrankarska vlada (SDUM, PDP)	27.1.1991–17.8.1992	19
Crvenkovski	Večstrankarska vlada (SDSM, SRSM-MDS, PDP)	17.8.1992–30.11. 1994	26
Crvenkovski	Večstrankarska vlada (SDSM, LDP, SP, PD)	30.11.1994–30.11.1998	48
Georgievski	Večstrankarska vlada (VMRO-DPMNE, DA, DPA)	30.11.1998–13.5.2001 ⁷	29
Georgievski	Večstrankarska vlada (VMRO-DPMNE, SDSM, DPA, PDP, LP, LDP, VMRO-VMRO)	13.5.2001–1.11.2002	18
Crvenkovski	Večstrankarska vlada (SDSM, DUI, LDP)	1.11.2002–12.5.2004 ⁸	18
Šekerinska	Večstrankarska vlada (SDSM, DUI)	12.5.2004–2.6.2004	1
Kostov	Večstrankarska vlada (SDSM, DUI)	2.6.2004–18.11.2004	6
Šekerinska	Večstrankarska vlada (SDSM, DUI)	18.11.2004–17.12.2004	1
Buckovski	Večstrankarska vlada (SDSM, DUI)	17.12.2004–27.8.2006	20
Gruevski	Večstrankarska vlada (VMRO-DPMNE, DPA, NSDP, DOM, PEI)	27.8.2006–1.7.2008	22

⁷ Pod pritiskom mednarodne skupnosti sestavijo štiri največje in tri manjše stranke vlado narodne enotnosti, da izboljšajo medetnične odnose v državi in pripravijo predčasne volitve v sobranje. (povzeto po Kulevska 2007, 84)

⁸ Po smrti predsednika republike Trajkovskog 26. 2. 2004, predsednik vlade Crvenkovski prevzame njegovo mesto. Postane predsednik republike Makedonije.

Vir: povzeto po Kulevska (2007), Wikipedia - Prime minister of Macedonia (9. oktober 2008).

Povprečno obdobje vladanja vlad med leti 1990 in 2008 znaša 18,9 mesecev oziroma približno 1 leto in 7 mesecev na vlado. Ta številka je zelo primerljiva s povprečnim trajanjem vlad v desetih tranzicijskih državah med leti 1990 in 2003, ki je bilo 1 leto in 6 mesecev. Primerljiva je tudi s trajanjem vlad v zahodnih državah med leti 1950 in 1983, ki je bila 1 leto in 8 mesecev.⁹ Še več, ugotovimo lahko, da so vlade v Makedoniji stabilnejše od vlad v tranzicijskih in povprečno za mesec manj stabilne od vlad v zahodnoevropskih državah, vsaj glede na faktor trajanja vlad. Prvi dve vladi sta delovali krajši čas, kar pa lahko pripišemo veliki etnični razslojenosti prebivalstva ter tranziciji, nato pa so se vlade ustalile. To je trajalo vse do krize z albanskim prebivalstvom v Makedoniji in do smrti predsednika države, ko je premier Crvenkovski prevzel funkcijo predsednika države, pri čemer so se zamenjale štiri vlade, a je vladajoča stranka (SDSM) vseeno uspela ohraniti vodilno vlogo v koaliciji. Tudi po raziskavi, ki sta jo opravila Müller in Strøm (2003, 584), bi spadala Makedonija med države s srednjo stopnjo stabilnosti vlad, saj v to kategorijo spadajo države katerih vlade v povprečju trajajo od 1,37 do 2,19 let.

Glede strankarske sestave vlade vidimo, da so bile vse makedonske vlade od osamosvojitve dalje koalicijske, kar je značilno za države s parlamentarnim sistemom oblasti. Makedonske vlade pa so prav tako primerljive s tranzicijskimi vladami, ki jih je preučeval Blondel in drugi (2007) med leti 1990 in 2003, kjer je bilo štiri petine preučevanih vlad koalicijskih, ena petina pa enostrankarskih.

Predsedniki vlad so v povprečju stali na čelu vlad tako dolgo kot so trajale same vlade, to je 1 leto in 7 mesecev na vlado. V primerjavi s Blondelovimi raziskavami desetih tranzicijskih držav vidimo, da so rezultati vladanja predsednikov vlad skoraj enaki, saj so v tranzicijskih državah premieri v povprečju delovali nekaj več kot 1 leto in 6 mesecev. Po tem indikatorju je vlada Makedonije izredno primerljiva z vladami desetih tranzicijskih držav.

Zaradi večjega števila koalicijskih vlad, bi bilo za pričakovati, da so makedonske vlade dokaj nestabilne. Vendar nam rezultati pridobljeni s pomočjo dveh indikatorjev (trajanje vlad in predsedniki vlad) povedo, da so v povprečju vlade v Makedoniji primerljive tako z vladami v

⁹ Povzeto po Blondel in drugi 2007, 47.

tranzicijskih kot tudi z vladami v zahodnih državah. Zato bi tudi Makedonija spadala med države s srednjo stopnjo stabilnosti vlad.

3.4 VPLIV INSTITUCIONALNIH DEJAVNIKOV NA STABILNOST VLADE V HRVAŠKI IN MAKEDONIJI

Ustavni in volilni sistem bistveno vplivata na oblikovanje in delovanje zakonodajne in izvršilne veje oblasti. Tako posledično vplivata tudi na stabilnost vlade. Pri ustavnih sistemih se osredotočam samo na vpliv, ki ga imata parlamentarni in polpredsedniški sistem na stabilnost vlad v omenjenih dveh državah. Podrobneje pa predstavljam značilnosti volilnih sistemov v teh dveh državah ter seveda njihov vpliv na stabilnost vlad.

3.4.1 VPLIV USTAVNEGA SISTEMA NA STABILNOST VLAD

3.4.1.1 Hrvaška

Hrvaška je imela v obdobju med leti 1990 in 2008 dva politična sistema. Najprej mešanega parlamentarno – predsedniškega (polpredsedniškega), nato pa parlamentarnega. Prva ustava iz leta 1990 je opredelila Hrvaško kot državo s polpredsedniškim sistemom oblasti, v katerem ima predsednik države nosilno vlogo. Po tej ustavi je bil predsednik republike vrhovni poglavar hrvaške države.

Poleg tega, da je opravljal klasične funkcije šefa države – predstavniške in protokolarne funkcije, je imel hrvaški vrhovni poglavar tudi številne druge pristojnosti in pooblastila, ki močno presegajo pristojnosti šefa države v parlamentarnem sistemu. Tako je bilo med drugim v pristojnosti predsednika republike, da je: a) imenoval in razreševal predsednika vlade, b) na predlog predsednika vlade imenoval in razreševal podpredsednike in člane vlade, c) lahko skliceval seje vlade in jim predsedoval, d) na predlog predsednika vlade imel možnost razpustiti predstavniški dom parlamenta ter razpisati predčasne volitve ter e) z zakonom o mestu Zagreb dajal soglasje na izvolitev župana. (Ribičič 2000, 86)

Predsednik republike je bil močnejši tako v razmerju do vlade kot tudi do sabora.

»Po smrti predsednika Tuđmana so 9. novembra 2000 sprejeli nove ustavne spremembe, uvedli so parlamentarni ustavni sistem. To je pomenilo delitev pristojnosti, ki so bile doslej v rokah predsednika republike, med predsednika republike in vlado. Ena od pomembnih sprememb je ta, da lahko predstavniški dom sabora razpusti le na zahtevo vlade in ne po svoji lastni presoji.« (Lajh v Fink-Hafner in Haček 2001, 62)

Polpredsedniški sistemi imajo v utrjenih demokracijah stabilnejše vlade od parlamentarnih sistemov, v mladih, tranzicijskih demokracijah pa take sisteme odsvetujejo¹⁰. Takšne ugotovitve lahko potrdimo na primeru Hrvaške, kjer je v obdobju polpredsedniškega sistema (1990-2000) obstajala večja nestabilnost vlad, kot pa pozneje ob uvedbi parlamentarnega sistema oblasti. V obdobju desetih let polpredsedniškega sistema, se je zamenjalo 6 vlad, v obdobju osmih let parlamentarnega (od 2008 – 2008) pa le 3. Razlog seveda ne leži izključno v izbiri ustavnega sistema, vendar pa je le-ta eden izmed vzrokov nestabilnosti vlad v obdobju med leti 1990-2000.

3.4.1.2 Makedonija

V Makedoniji velja od osamosvojitve dalje parlamentarni sistem oblasti.

Parlament oz. sobranje je kot zakonodajno telo močnejše od vlade in predsednika države. Sobranje opravlja zakonodajno funkcijo oblasti, poleg tega pa ima tudi široke volilne pristojnosti, saj voli in imenuje vlado, v njegovi pristojnosti pa so tudi volitve in razrešitve sodnikov ter drugih funkcionarjev, določenih z ustavo in zakoni. V primeru izvršne veje oblasti pa je vlada močnejša od predsednika države, saj določa politiko države in izvršuje zakonodajo. Predsednik države je vrhovni poveljnik obrambnih sil, njegove pristojnosti sodelovanja pri oblikovanju vlade so zožene le na predlaganje kandidata za predsednika vlade, ne more pa imenovati ministrov; le-te imenuje parlament na predlog predsednika vlade. (Lajh v Fink-Hafner in drugi 2005, 63)

Makedonija je kot parlamentarna država v svoji kratki zgodovini samostojnosti zamenjala deset vlad, kar je primerljivo z zahodnoevropskimi ter drugimi tranzicijskimi državami. Menim, da gredo zasluge za dokaj stabilne vlade prav parlamentarnemu sistemu, kjer so ob izrazito mešani etnični sestavi prebivalstva ter nacionalistično usmerjenim strankam v sobranju, uspevali sestaviti takšne koalicije, pri katerih so bile za silo zagotovljene osnovne zahteve strank. Etnične razlike med prebivalstvom v Makedoniji so pomemben faktor

¹⁰ Glej Fink-Hafner in drugi 2005, 17.

nestabilnosti celotnega političnega sistema, celo bolj pomemben kot sama izbira ustavnega sistema.

»Trdimo lahko, da v obeh republikah¹¹ pri opredeljevanju novih ustavnih izbir niso igrale ključne vloge zgolj institucionalne preference vodilnih političnih igralcev, temveč tudi (ali predvsem) mešana etnična sestava prebivalstva in strah pred izbruhom medetničnih konfliktov (vpletenost v vojno) (Lajh v Fink-Hafner in drugi 2005, 52).«

»Glede na popis prebivalstva iz leta 2002, je v Makedoniji 64.18% etničnih Makedoncev, 25.17% etničnih Albancev, 3.85% Turkov, 2.66% Romov, 1.78% Srbov, 0.84% Bošnjakov, 0.48% Vlahov ter 1.04% ostalega prebivalstva.« (Statistični urad Republike Makedonije 2003). Predvsem ta velika etnična heterogenost prebivalstva je vzrok za nastanek etnično usmerjenih strank, ki slabo sodelujejo tako v parlamentu kot v vladi. Zaradi tega je potrebno veliko truda okoli sestavljanja koalicij ter zadovoljevanja vseh zahtevkov in želja strank v njih.

3.4.2 VOLILNI SISTEM

Hrvaška in Makedonija sta po osamosvojitvi preizkusili vse tri zvrsti volilnih sistemov (večinski, kombinirani in proporcionalni volilni sistem). V tem poglavju najprej obravnavam volitve v parlament na Hrvaškem, nato nadaljujem s preučevanjem volilnih sistemov po posamičnih volilnih obdobjih, končam pa z vplivom volilnih sistemov na stabilnost vlad. Na enak način se lotim tudi Makedonije.

3.4.2.1 Hrvaška

»Za nekdanje jugoslovanske republike je značilno, da so v desetletju po izvedbi prvih demokratičnih in svobodnih volitev leta 1990 »preizkusile« številne modele volilnih sistemov. Na Hrvaškem so tako imeli najprej večinski volilni sistem (leta 1990), dve različici kombiniranih volilnih sistemov (leta 1992 in 1995) ter proporcionalni volilni sistem z nacionalno določenim pragom (leta 2000 in 2003).« (Fink-Hafner, Lajh in Krašovec v Fink-Hafner in drugi 2005, 71-72)

»Spreminjanje volilnih sistemov oziroma njihovih značilnosti je v teh okoliščinah potekalo predvsem kot manipulacija v korist ohranjanja prevladujočega položaja parlamentarno

¹¹ Makedonija in BiH

najmočnejših političnih strank. Pri tem so bila še posebej pomembna pravila prevajanja deleža volilnih glasov v deleže parlamentarnih sedežev.« (Fink-Hafner in Lajh v Fink-Hafner in drugi 2001, 135)

3.4.2.1.1 Volitve v parlament

Do leta 2001 so se parlamentarne volitve odvijale kot volitve poslancev v predstavniški (zastupnički) dom hrvaškega sabora. Do tega leta je bil hrvaški sabor sestavljen iz predstavniškega in županijskega doma, nato pa so z ustavnimi spremembami ukinili županijski dom. Predstavniški dom je kot predstavniško telo državljanov imel od 100 do največ 160 poslancev. V županijski dom pa so prebivalci vsake županije (upravne enote) izbirali po 3 zastopnike iz vsake županije. Predsednik Hrvaške je lahko imenoval do 5 zastopnikov v županijski dom, to so bili državljani s posebnimi zaslugami. Volitve v županijski dom so potekale samo dvakrat, leta 1993 in 1997. S prej omenjeno ustavno spremembo je predstavniški dom postal Hrvaški sabor, županijski dom pa so ukinili. 140 poslancev v saboru se izbira tako, da se področje Republike Hrvaške razdeli na deset volilnih enot, v vsaki volilni enoti pa se na temelju list izvoli po štirinajst predstavnikov. (Wikipedia – Parlamentarni izbori u Hrvatskoj, 20. oktober 2008)

3.4.2.1.2 Volitve in volilni sistemi (obdobja)

Prve volitve:

Na prvih večstrankarskih volitvah leta 1990 je Hrvaška imela v uporabi dvokrožni absolutni večinski volilni sistem. Napovedi pred volitvami so dajale velike možnosti ZKH, HDZ in sredinski koaliciji. V primeru uvedbe proporcionalnega volilnega sistema se verjetno podpora vsem trem listam ne bi bistveno razlikovala. Toda večinski sistem in polarizacija, ki jo prinaša, je prispeval, da je prišlo do izdatnega prenašanja volilnih glasov s koalicije k HDZ, deloma pa tudi k ZKH. HDZ je dosegla prepričljivo relativno večino in osvojila (zaradi večinskega volilnega sistema) izdatno absolutno večino sedežev v saboru. (Ribičič v Gaber 1996, 289).

Oblikovala se je HDZ-jeva enostrankarska, po številčnem kriteriju večinska vlada. Prvi predsednik je bil Mesić, ki pa je po treh mesecih zapustil položaj, ker je bil izbran za člana v predsedstvu SFRJ. Nov predsednik vlade je postal Manolić, trajala pa je 11 mesecev, dokler ga ni predsednik države Tuđman zamenjal z Greguričem. Ta je 13 mesecev predsedoval

koalicijski večinski vladi, sestavljeni iz več strank. Po izstopu HSLS-ja in ostalih strank iz vlade, je ostal v njej le HDZ, zato so razpisali predčasne volitve v sabor.

Druge volitve:

Na drugih predčasnih večstrankarskih volitvah na Hrvaškem leta 1992, je bil v uporabi kombinirani volilni sistem. 60 poslancev so v predstavniški dom sabora volili po proporcionalnem načelu ob triodstotnem volilnem pragu, 60 poslancev pa po relativnem večinskem sistemu. S takim volilnim sistemom so na Hrvaškem želeli doseči večjo strankarsko agregacijo ter spodbuditi predvolilne koalicije. In vendar niso dosegli niti enega zelenega učinka. Na volitvah je namreč sodelovalo zelo veliko samostojnih strankarskih kandidatov. Ti so povzročili veliko razpršitev volilnih glasov. (Kasapović 1994, 158)

V parlament je vstopilo osem strank. Na teh volitvah je zmagal HDZ in sestavil enostrankarsko večinsko vlado. Predsednik vlade je postal Šarenić, njega pa je na sredini mandata predsednik države Tuđman zamenjal z Valentićem. Ta vlada je končala svoj mandat s predčasnimi volitvami v sabor.

Tretje volitve:

Tretje večstrankarske volitve v sabor leta 1995 so bile predčasne. Uporabili so kombinirani volilni sistem, vendar pa se je le-ta razlikoval od volilnega sistema, ki je bil v uporabi na drugih večstrankarskih volitvah. Predstavnike spodnjega doma so izvolili direktno po mešanem sistemu, po katerih jih je 28 bilo izvoljenih z relativno večino glasov v volilnih enotah z enim sedežem, 80 poslancev pa so volili po proporcionalnem načelu s pomočjo zaprtih strankarskih list po sistemu sorazmernega predstavništva in po d'Hondtovi metodi. Volilni prag so zvišali na 5 odstotkov, hkrati pa uvedli 8-odstotni volilni prag za koalicije dveh strank ter 11-odstotni prag za koalicije treh strank. (Gaber 1996, 354-355)

V parlament je vstopilo osem strank. Zmagala je HDZ, ki je tudi sestavila vlado, premier pa je bil Mateša. Vlada je bila enostrankarska, tip koalicije pa večinski. Njen mandat se je končal z rednimi volitvami v sabor.

Četrte volitve:

Četrte večstrankarske volitve v sabor so bile redne, potekale pa so leta 2000. Volilni sistem se je zopet spremenil, uporabili so namreč proporcionalni volilni sistem s pragom (petodstotni prag) na nacionalni ravni. Ta naj bi učinkovito zmanjšal število strank v parlamentarni areni, kar se je na Hrvaškem tudi uresničilo. V parlament je prišlo pet strank. (povzeto po: Fink-

Hafner in Lajh v Fink-Hafner in drugi 2005, 77) Največ glasov je dobila SDP, oblikovala pa se je večstrankarska večinska vlada. Premier je postal Ivica Račan.

Stranke, ki so zmagale na volitvah, so si bile med seboj precej različne, to pa koaliciji ni zagotavljalo večje trdnosti. Odnosi med njimi so postali napeti v začetku l. 2002, ko se je koalicija srečala z novim valom socialnega nezadovoljstva zaradi poslabšanja socialnih razmer, znotraj nje pa tudi ni bilo soglasja glede sodelovanja s haaškim sodiščem. Predsednik vlade Račan je nato 5. julija taktično odstopil, vendar je po tem, ko je od predsednika Hrvaške Stjepana Mesića spet dobil mandat za sestavo vlade, oblikoval novo koalicijsko vlado. Ta vlada je zdržala do rednih volitev v sabor konec leta 2003. (Zajc 2004, 164)

Pete volitve:

Pete redne večstrankarske volitve v sabor leta 2003 so bile prve, ki so obdržale enak volilni sistem kot pri prejšnjih volitvah.

Proporcionalni volilni sistem s petodstotnim volilnim pragom na nacionalni ravni pa tokrat ni prinesel pričakovanih rezultatov, saj je v parlament uspelo vstopiti kar desetim strankam oziroma koalicijam¹². Hrvaški volivci so na teh volitvah volili enega predstavnika več (152 namesto 151 predstavnikov). Od tega so 140 predstavnikov izvolili na strankarskih listah v desetih volilnih enotah, štiri predstavnike pa je izvolila hrvaška diaspora, osem kandidatov pa so izvolili predstavniki narodnostnih manjšin. (Fink-Hafner in Lajh v Fink-Hafner in drugi 2005, 77)

Zmagala je HDZ, ki je oblikovala večstrankarsko manjšinsko vlado, njen premier pa je postal Ivo Sanader. Tej vladi se je mandat končal z rednimi volitvami v sabor.

3.4.2.1.3 Vpliv volilnih sistemov na stabilnost vlad na Hrvaškem med leti 1990 in 2008

Hrvaška je v kratki zgodovini samostojne države zamenjala številne modele volilnih sistemov. Vsake volitve v parlament, razen volitev leta 2003, so hkrati pomenile nov volilni sistem. Zato nadalje preučujem kakšen vpliv ima posamičen volilni sistem na stabilnost vlad, predvsem na število vlad, njihovo trajanje in na razloge (zunanji ali notranji mehanizmi prenehanja delovanja vlad) za konec le-teh. V tabeli št. 3.3 prikazujem vpliv volilnih sistemov na stabilnost vlad na Hrvaškem med leti 1990 in 2008.

¹² »Volilni prag je do teh volitev uspešno uravnal število strank v saboru (leta 1992 je ob 3% pragu v parlament prišlo 8 strank, prav tako leta 1995 ob 5% pragu, leta 2000 pa je ob 5% pragu na nacionalni ravni v sabor prišlo le pet strank).« (Fink-Hafner in Lajh v Fink-Hafner idr. 2005, 77)

Tabela 3.3: *Vpliv vol. sistemov na stabilnost vlad na Hrvaškem med leti 1990 in 2008.*

VOLILNI SISTEM	STABILNOST VLAD	
	TRAJANJE VLAD	RAZLOG ZA KONEC
1. VOLITVE: Dvokrožni absolutni večinski volilni sistem	30.5.1990–24.8.1990, trije meseci	Mesić postane član predsedstva SFRJ. Zunanji mehanizem.
	24.8.1990–17.7.1991, enajst mesecev	Zamenjava predsednika vlade. Notranji mehanizem.
	17.7.1991–12.8.1992, trinajst mesecev	Predčasne volitve v sabor. Notranji mehanizem.
2. VOLITVE: Kombinirani volilni sistem	12.8.1992–3.4.1993, osem mesecev	Zamenjava predsednika vlade. Notranji mehanizem.
	3.4.1993 – 17.11.1995, enaintrideset mesecev	Predčasne volitve v sabor. Notranji mehanizem.
3. VOLITVE: Kombinirani volilni sistem	17.11.1995– 7.1.2000, petdeset mesecev	Redne volitve v sabor. Zunanji mehanizem.
4. VOLITVE: Proporcionalni volilni sistem	27.1.2000–30.7.2002; trideset mesecev	Koalicija razpade. Notranji mehanizem.
	30.7.2002–23.12.2003, sedemnajst mesecev	Redne volitve v sabor. Zunanji mehanizem.
5. VOLITVE: Proporcionalni volilni sistem	23.12. 2003–12.1.2008, devetinštirideset mesecev	Redne volitve v sabor. Zunanji mehanizem.

Vir: prirejeno po Kasapović (1994), Gaber (1996), Zajc (2004), Fink-Hafner in Lajh (2005), Vlada Republike Hrvatske (2008).

Po teh pridobljenih podatkih lahko ugotovim, da je najstabilnejšo vlado proizvedel kombinirani volilni sistem, ki je bil v uporabi na tretjih volitvah, saj je celoten mandat do rednih volitev v sabor, oddelala le ena vlada, ki je trajala 50 mesecev. Žal je bil ta volilni sistem v uporabi le na enih volitvah, zato se poraja vprašanje, kakšne vlade bi proizvajal, če bi ga uporabili na več volitvah. Uporabiti bi ga morali v najmanj dveh do treh volilnih ciklih in

šele potem bi, po dobljenih rezultatih, lahko ugotavljali njegov vpliv na stabilnost vlad. Če ta kombinirani sistem združimo s kombiniranim sistemom uporabljenim na drugih volitvah, pa se povprečje vsake od treh vlad zniža na 29,6 mesecev oz. 2 leti in 5 mesecev. Kar je še vedno zelo dober rezultat, vendar pa je slabši od povprečja trajanja vlad pri proporcionalnem sistemu.

Za zelo stabilnega se je pokazal tudi proporcionalni sistem, katerega so do zdaj uporabili v dveh volilnih ciklih. Povprečje treh vlad je bilo 32 mesecev oz. 2 leti in 6 mesecev, kar je, povzeto po Blondelu (2007, 47), v primerjavi s tranzicijskimi (1 leto 6 mesecev) in z zahodnimi državami (1 leto 8 mesecev), pokazatelj veliko stabilnejših vlad tako glede na trajanje le-teh kot glede na razloge za prenehanje delovanja vlade. Pri tranzicijskih in zahodnih vladah prevladujejo notranji mehanizmi prenehanja vlad¹³, na Hrvaškem so pa pri uporabi proporcionalnega sistema prevladovali zunanji mehanizmi (redne volitve v sabor).

Za najmanj stabilnega pa je ob pridobljenih rezultatih obveljal dvokrožni absolutni večinski volilni sistem, prav tako uporabljen le na enih volitvah. Povprečje trajanja vlad je bilo 9 mesecev kar je veliko manj kot v tranzicijskih in zahodnih državah, prevladovali pa so notranji dejavniki prenehanja vlad, kar je primerljivo s tranzicijskimi in zahodnimi državami, je pa hkrati manj stabilno od drugih uporabljenih volilnih sistemov na Hrvaškem.

Pogosta zamenjava volilnih sistemov na Hrvaškem predstavlja problem pri ugotavljanju vpliva volilnega sistema na stabilnost vlad, saj nobeden (razen proporcionalnega sistema, ki je trenutno v uporabi in bo ali pa tudi ne, v uporabi dalj časa) volilni sistem ne obvelja dovolj dolgo, da bi lahko s prepričanjem trdili, da je najprimernejši za stabilno delovanje vlad.

3.4.2.3 Makedonija

»Makedonija je podobno kot Hrvaška »preizkusila« vse modele volilnih sistemov. Prve in druge volitve so izpeljali po dvokrožnem večinskem volilnem sistemu, na tretjih volitvah so uveljavili kombinacijo elementov večinskega ter proporcionalnega sistema, na četrth in petih volitvah pa proporcionalni sistem brez nacionalno določenega praga.« (Fink-Hafner in Lajh v Fink-Hafner in drugi 2005, 72)

3.4.2.3.1 Volitve v parlament

V enodomni republiški parlament - sobranje se vsaka 4 leta voli 120 predstavnikov.

¹³ Glej Muller in Strom 2003.

»Po makedonskem proporcionalnem sistemu je država razdeljena na šest volilnih enot. V vsaki volilni enoti je izvoljenih 20 članov parlamenta, pri tem pa se uporablja d'Hondtov sistem dodelitve mandatov.« (Fink-Hafner in Lajh v Fink-Hafner in drugi 2005, 75)

»Makedonija je edina nekdanja Jugoslovanska država, ki je takoj pri prvih svobodnih in demokratičnih volitvah leta 1990, izvedla volitve v novo strukturiran enodomen parlament. Ostale države (razen BiH) so šele pozneje spremenile strukturo republiških skupščin.« (Krašovec in Lajh v Fink-Hafner in drugi 2005, 100)

3.4.2.3.2 Volitve in volilni sistemi (obdobja)

Prve volitve:

Makedonija je imela tako na prvih večstrankarskih parlamentarnih volitvah leta 1990 kot tudi na drugih leta 1994, v uporabi dvokrožni večinski volilni sistem. Na volitvah leta 1990 je največ glasov dobila nacionalistična VMRO-DPMNE, ni pa uspela pridobiti večine v parlamentu, zato tudi ni mogla sestaviti vlade. V parlament je vstopilo 5 strank in 5 neodvisnih kandidatov.¹⁴

Sobranje je februarja leta 1991 sestavilo republiško vlado ekspertne narave, premier je postal Nikola Kljusev. Julija 1992 je bila po izglasovani nezaupnici v parlamentu ta vlada razpuščena. Izvoljena je bila nova vlada, ki so jo sestavljale SDSM, SRSM-MDS in PDP (albanska stranka). Premier je postal Branko Crvenkovski. (povzeto po Kulevska 2007)

Druge volitve:

Leta 1994 so potekale druge večstrankarske parlamentarne volitve, tokrat že v samostojni državi. V uporabi je bil enak večinski volilni sistem kot pri prvih volitvah. V sobranje je prišlo 6 strank. 3 sedeže so zasedle ostale koalicije, 7 sedežev pa neodvisni kandidati.¹⁵ Zmagala je koalicija Zveza za Makedonijo (SDSM, LDP, SP, PDP), ki je tudi sestavila vlado. Ta vlada je uspešno oddelala mandat do leta 1998 in do novih rednih parlamentarnih volitev. (povzeto po Kulevska 2007)

Tretje volitve:

Leta 1998 so potekale tretje redne volitve v sobranje, po kombiniranem volilnem sistemu. »Makedonski kombinirani sistem je poudarjal večinsko načelo. 85 poslancev je bilo izvoljenih po večinskem načelu, preostalih 35 poslancev pa po proporcionalnem načelu. Pri

¹⁴ Vir: Fink-Hafner in drugi 2005, 178 (preglednica B:41).

¹⁵ Vir: Fink-Hafner in drugi.; 2005: 178 (preglednica B: 42).

tem je bila Makedonija ena vsedrjavna volilna enota.« (Fink-Hafner in Lajh v Fink-Hafner in drugi 2005, 78)

»35 poslancev naj bi bilo tako iz vrst strank, ki bi jim volilno telo namenilo vsaj 5% glasov (prag za vstop v parlament). Proporcionalni sistem naj bi v parlamentu obdržal manjše stranke, ki kljub temu (zaradi večinskega sistema) ne bi mogle dobiti toliko moči, da bi ovirale večje stranke. Po novem sistemu bi stranke težko prejele večino glasov, zato so postale predvolilne koalicije glavno vodilo parlamentarnih volitev 1998.« (Kulevska 2007, 32)

»Po omenjenem volilnem sistemu je leta 1998 v parlament vstopilo šest političnih strank oziroma 35,3 odstotka na volitvah sodelujočih strank.« (Fink-Hafner in Lajh v Fink-Hafner in drugi 2005, 78)

Večino glasov so volivci namenili »Koaliciji za spremembe«, ki sta jo sestavili VMRO-DPMNE in DA, ti dve stranki sta tudi skupaj z DPA sestavili novo vlado. Premier je postal Ljubče Georgievski. Ta vlada pa ni oddelala svojega mandata zaradi krize z albanskim prebivalstvom v Makedoniji, ki se je zaostрила skoraj do vojne. Zato so stranke pod pritiskom mednarodne skupnosti 13.5.2001 sestavile novo vlado »narodne enotnosti«, v kateri so bile zastopane vse stranke. Ta vlada je imela nalogo pomiriti nastalo situacijo in se pripraviti na predčasne volitve, napovedane za januar 2002. (Kulevska 2007, 32, 84)

Četrte volitve:

Leta 2002 so potekale četrte volitve v sobranje, z novim proporcionalnim volilnim sistemom brez nacionalno določenega praga. Ta je v veljavi še danes, torej je bil uporabljen tudi na petih parlamentarnih volitvah leta 2006.

»Vstop v parlament je uspel sedmim strankam, kar je podobno številu strank, ki so prišle v parlament v obdobju večinskega in kombiniranega volilnega sistema.« (Fink-Hafner in Lajh v Fink-Hafner in drugi 2005, 75).

Največ glasov je dobila SDSM, ki je skupaj z LDP in DUI oblikovala vlado. Premier postane Crvenkovski, ki leta 2004 po smrti predsednika države Trajkovskega, postane nov predsednik Makedonije. Za 1 mesec je postavljena začasna vlada, ki preneha delovati, ko izberejo novega predsednika vlade Kostova, člana vladajoče stranke SDSM. Ta vlada traja malo manj kot 6 mesecev, ko premier Kostov odstopi zaradi nesoglasja z DUI, to je z drugo stranko v koaliciji. Oblikuje se še ena začasna vlada, ki traja samo 1 mesec, dokler ne izberejo novega predsednika vlade. Predsednik vlade postane Bučkovski, prav tako član vladajoče SDSM in

pod njegovim vodstvom vlada oddela mandat do oblikovanja nove vlade po petih, tokrat rednih, volitvah v sobranje. (Povzeto po Kulevska 2007)

Pete volitve:

Pete volitve v sobranje leta 2006, so potekale na enak način kot četrte, torej z uporabo proporcionalnega volilnega sistema brez nacionalno določenega praga. Največ glasov je dobila stranka VMRO-DPMNE, v sobranje pa so prišle še naslednje stranke: SDSM, DUI-PDP koalicija, DPA, NSDP, VMRO-VMRO, DOM in PEI, torej vse skupaj osem strank. Premier je postal Nikola Gruevski, član zmagovite VMRO-DPMNE, ki je sestavil vlado iz VMRO-DPMNE, DPA, NSDP, DOM in PEI. Junija 2007 se tej koaliciji pridruži še albanska PDP. (Wikipedia – Macedonian Parliamentary Elections 2006, 5. november 2008)

Ta vlada ne dokonča svojega mandata, ker je prvič v zgodovini samostojne države Makedonije, na zahtevo več kot polovice poslancev, razpuščen parlament. Razlog za razpustitev sobranja je zahteva za predčasne volitve, ki jo je podala stranka DUI. Podala jo je zaradi Grškega veta na Makedonsko prošnjo za pridružitvev NATU, na summitu v Bukarešti tega leta. (Wikipedia – Macedonian Parliamentary Elections 2008, 5. november 2008)

3.4.2.3.3 Vpliv volilnih sistemov na stabilnost vlad v Makedoniji med leti 1990 in 2008

Makedonija je tako kot Hrvaška zamenjala vse tri zvrsti volilnih sistemov, pri čemer je bil večinski volilni sistem v uporabi dvakrat (na prvih in drugih volitvah), kombinirani sistem je bil v uporabi na tretjih volitvah, proporcionalni sistem brez nacionalno določenega praga pa na četrth in petih volitvah. V tabeli št. 3.4 preučujem vpliv posameznih volilnih sistemov na stabilnost vlad (število vlad, trajanje vlad in razlogi za konec le-teh-notranji in zunanji mehanizmi prenehanja delovanja vlad) v Makedoniji med leti 1990 in 2008.

Tabela 3.4: *Vpliv volilnih sistemov na stabilnost vlad v Makedoniji med leti 1990 – 2008*

VOLILNI SISTEM	STABILNOST VLAD	
	TRAJANJE VLAD	RAZLOG ZA KONEC
1. VOLITVE: Dvokrožni večinski volilni sistem	27.1.1991–17.8.1992, devetnajst mesecev	Izglasovana nezaupnica sobranju. Notranji mehanizem.
	17.8.1992–30.11.1994, šestindvajset mesecev	Redne volitve v sobranje. Zunanji mehanizem.
2. VOLITVE: Dvokrožni večinski volilni sistem	30.11.1994–30.11.1998, oseminštirideset mesecev	Redne volitve v sobranje. Zunanji mehanizem.
3. VOLITVE: Kombinirani volilni	30.11.1998–13.5.2001, devetindvajset mesecev	Zamenjava vlade zaradi etnične krize. Notranji mehanizem.
	13.5.2001–1.11.2002, osemnajst mesecev	Začasna vlada do volitev v sobranje. Zunanji mehanizem.
4. VOLITVE: Proporcionalni volilni sistem brez nacionalno določenega praga	1.11.2002–12.5.2004, osemnajst mesecev	Predsednik vlade postane predsednik države. Zunanji mehanizem.
	12.5. 2004–2.6.2004, en mesec	Začasna vlada do izbire novega premiera. Zunanji mehanizem.
	2.6.2004–18.11.2004, šest mesecev	Odstop premiera zaradi koalicijskih nesoglasij. Notranji mehanizem.
	18.11.2004–17.12.2004, en mesec	Začasna vlada do izbire novega premiera. Zunanji mehanizem.
	17.12.2004–27.8.2006, dvajset mesecev	Redne volitve v sobranje. Zunanji mehanizem.
5. VOLITVE: Proporcionalni sistem brez nacionalno določenega praga	27.8.2006–1.7.2008, dvaindvajset mesecev	Predčasne volitve v sobranje. Notranji mehanizem.

Vir: prirejeno po Mirčev (1991), Fink-Hafner in drugi (2005), Kulevska (2007), internetni viri¹⁶.

Po teh pridobljenih podatkih so ugotovitve naslednje: najstabilnejšo vlado je proizvedel dvokrožni večinski volilni sistem uporabljen na prvih in drugih volitvah. Zamenjale so se tri vlade, vsaka od njih je v povprečju trajala 2 leti in 7 mesecev, kar je v primerjavi z Blondelovo (2007, 47) raziskavo stabilnosti vlad tranzicijskih (1 leto 6 mesecev) in zahodnih (1 leto 8 mesecev) držav, veliko višje povprečje. Pri razlogih za konec vlad prevladujejo zunanji mehanizmi (2:1), kar je še en pokazatelj stabilnosti, kajti po raziskavi, ki sta jo opravila Muller in Strom (2003, 585), v zahodnih državah prevladujejo notranji mehanizmi prenehanja delovanja vlad.

Za dokaj stabilnega se je pokazal tudi kombinirani sistem, uporabljen samo pri tretjih volitvah. Zamenjali sta se 2 vladi, njuno povprečje je bil skoraj 2 leti, kar je višje kot v tranzicijskih (1 leto 6 mesecev) in zahodnih (1 leto 8 mesecev) državah (Blondel in drugi 2007, 47). Mehanizma prenehanja delovanja pa sta bila en notranji in en zunanji. Za kombinirani volilni sistem ne morem trditi, da bi lahko pozitivno ali negativno vplival na stabilnost vlad v Makedoniji, ker je bil v uporabi le en volilni cikel. Za kakršnokoli trditev o stabilnosti, bi bilo nujno, da je enak volilni sistem v uporabi najmanj 2 volilna cikla ali pa še več.

Za najmanj stabilnega pa se je pokazal proporcionalni volilni sistem, ki je bil v uporabi na četrth in petih volitvah. Veliko število zamenjanih vlad (5 pri četrth volitvah) in nizko povprečje trajanja vseh šestih vlad (le malo manj kot leto, kar je nižje od povprečja pri vladah v tranzicijskih in zahodnih državah), je razlog, da sem proporcionalni volilni sistem opredelila kot najmanj ugoden za stabilnost vlad v Makedoniji. So pa prevladovali zunanji mehanizmi za prenehanje delovanja vlad, kajti od šestih vlad, so se kar 4 končale zaradi zunanjih dejavnikov in samo 2 zaradi notranjih. To nam pove, da bi lahko bil proporcionalni volilni sistem ugoden za stabilnost vlad, če ne bi bilo določenih zunanjih dejavnikov, na katere volilni sistemi in politična razmerja v sobranju niso imeli nobenega vpliva.

¹⁶ http://en.wikipedia.org/wiki/Prime_Minister_of_Macedonia#Republic_of_Macedonia_281991-Present.29 (5.11.2008), http://en.wikipedia.org/wiki/Macedonian_parliamentary_election_2006 (5.11.2008), http://en.wikipedia.org/wiki/Macedonian_parliamentary_election_2008 (5.11.2008), http://afp.google.com/article/ALeqM5jPYpEVw6NkAP_Tuj2eW41aYE5m0g (5.11.2008).

3.5 VPLIV VOLILNIH SISTEMOV NA STABILNOST VLAD; PRIMERJAVA HRVAŠKA : MAKEDONIJA

V enakem intervalu, od leta 1990 pa do leta 2008, primerjam stabilnost vlad republik Hrvaške in Makedonije, preko volilnih sistemov, ki sta jih ti dve državi imeli v določenem obdobju. Primerjam število uporabljenih volilnih sistemov v obdobju 1990-2008, število vlad (glede na predsednike vlad) v obdobju 1990-2008 in povprečno trajanje posamičnih vlad, število vlad (glede na predsednike vlad) in povprečno trajanje posamičnih vlad v obdobju določenega volilnega sistema ter strankarsko sestavo vlad v obdobju 1990-2008 in v obdobju določenega volilnega sistema.

3.5.1 Volilni sistemi na Hrvaškem in v Makedoniji med leti 1990 in 2008

V tabeli 3.5 prikazem katere modele volilnih sistemov sta imeli Hrvaška in Makedonija na posamičnih volitvah.

Tabela 3.5: *Volilni sistemi v Hrvaški in Makedoniji glede na posamične volitve.*

VOLILNI SISTEM	1. volitve	2. volitve	3. volitve	4. volitve	5. volitve
Večinski	Hrvaška Makedonija	Makedonija			
Kombinirani		Hrvaška	Hrvaška Makedonija		
Proporcionalni				Hrvaška Makedonija	Hrvaška Makedonija

Vir: povzeto po Fink-Hafner in drugi (2005, 71-79)

Hrvaška in Makedonija sta imeli v preučevanem obdobju (1990-2008) enako število volitev. Vsaka država jih je imela 5. Po tej tabeli je tudi razvidno, da sta imeli na prvih volitvah obe preučevani državi v uporabi dvokrožni večinski volilni sistem. Na drugih volitvah je Makedonija obdržala večinski volilni sistem, Hrvaška pa je prešla na kombiniranega (60 poslancev voljenih po proporcionalnem načelu s 3% pragom, 60 poslancev po relativnem večinskem načelu). Pri tretjih volitvah je tudi Makedonija uvedla kombinirani volilni sistem (85 poslancev po večinskem načelu, 35 po proporcionalnem s 5% pragom), Hrvaška pa ga je delno spremenila (28 poslancev izvoljenih z relativno večino glasov v volilnih enotah z enim

sedežem, 80 poslancev po proporcionalnem načelu s pomočjo zaprtih strankarskih list po sistemu sorazmernega predstavništva in po d'Hondtovi metodi). Na četrth in petih volitvah pa sta tako Hrvaška (5% volilni prag, 10 volilnih enot) kot Makedonija (brez nacionalno določenega praga, d'Hondtov sistem delitve glasov, 6 volilnih enot) uvedli proporcionalni volilni sistem.

3.5.2 Število in trajanje vlad med 1990 in 2008 na Hrvaškem in v Makedoniji

Glede na enako število volitev, ki sta jih imeli obe državi (pet), se je v posamični državi zvrstilo različno število vlad. Na Hrvaškem se je v obdobju med leti 1990 in 2008 zvrstilo 9, v Makedoniji pa 11 vlad. Povprečje trajanja posamezne vlade je na Hrvaškem 23.5 mesecev oz. nekaj manj kot dve leti na vlado. V Makedoniji je to povprečje nižje in sicer 18.9 mesecev oz. 1 leto in 7 mesecev na vlado. Po teh podatkih ima Hrvaška stabilnejše vlade, tako po številu kot po trajanju vlad, obe državi pa spadata po raziskavi, ki sta jo opravila Müller in Strøm (2003, 584) med države s srednjo stopnjo stabilnosti vlad.

3.5.3 Število in trajanje vlad v obdobju določenega volilnega sistema

V tabeli 3.6 prikažem število, trajanje vlad ter pričakovani vpliv, ki naj bi ga določeni sistem imel na stabilnost vlad, na Hrvaškem in v Makedoniji od 1990 do 2008 razčlenjeno po obdobjih različnih volilnih sistemov.

Tabela 3.6: Število, trajanje vlad in pričakovani vpliv, razčlenjeno na obdobja različnih volilnih sistemov

VOLILNI SISTEM	ŠTEVILO IN TRAJANJE VLAD		PRIČAKOVANI
	Hrvaška	Makedonija	VPLIV
Večinski volilni sistem	3 vlade, povprečje: 9 mesecev	3 vlade, povprečje: 31 mesecev	Hrvaška: NE Makedonija: DA
Kombinirani volilni sistem	3 vlade, povprečje: 29,6 mesecev	2 vlade, povprečje: 23,5 mesecev	Hrvaška: NE Makedonija: DA
Proporcionalni volilni sistem	3 vlade, povprečje: 32 mesecev	6 vlad, povprečje: 11, 3 mesecev	Hrvaška: NE Makedonija: NE

Po rezultatih v tej tabeli vidimo kako različno volilni sistemi vplivajo na število in trajanje vlad v obeh državah. Proporcionalni sistem, ki je na Hrvaškem proizvedel najstabilnejše vlade, je v Makedoniji pomenil menjavo največjega števila vlad in posledično najnižje trajanje vlad med vsemi ostalimi volilnimi sistemi. Za pričakovati je bilo, da bo proporcionalni sistem proizvedel nestabilne vlade, kar se je v primeru Makedonije uresničilo, v primeru Hrvaške pa ne, saj je imela najvišje povprečje trajanja vlad med vsemi tremi volilnimi sistemi.

Kombinirani sistem je pri obeh državah na sredini kar se tiče števila in trajanja vlad, je pa glede teh dejavnikov še vedno nad povprečjem v primerjavi z tranzicijskimi in zahodnimi državami. Kombinirani sistem naj bi (glede na to, da vsebuje prvine večinskega in proporcionalnega sistema) proizvajal manj stabilne vlade kot večinski in hkrati bolj stabilne vlade kot proporcionalni volilni sistem. Za pričakovati je bilo, da bo ta sistem na Hrvaškem in v Makedoniji proizvedel manj stabilne vlade kot večinski. V primeru Makedonije je bilo pričakovanje uresničeno, v primeru Hrvaške pa ne. Kombinirani sistem je namreč proizvedel bolj stabilne vlade kot večinski volilni sistem.

Večinski sistem je v Makedoniji proizvedel najvišje povprečje trajanja vlad med vsemi tremi volilnimi sistemi, ravno obratno pa je na Hrvaškem pomenil najnižje povprečje trajanja vlad. Ponovno je Makedonija izpolnila pričakovanja, saj naj bi večinski volilni sistem proizvajal

najstabilnejše vlade, česar pa za Hrvaško ne morem trditi, saj je imela najmanj stabilne vlade prav v tem obdobju.

Zaključim lahko, da je glede na stabilnost vlad, Hrvaški najbolj primeren proporcionalni, Makedoniji pa večinski volilni sistem.

3.5.4 Strankarska sestava vlade (enostrankarske vs. koalicijske vlade) in razlogi prenehanja delovanja vlad v obdobju med 1990 in 2008

Hrvaška je imela med leti 1990 in 2008 5 enostrankarskih in 4 koalicijske vlade. Makedonija pa je imela vseh 11 vlad večstrankarskih/koalicijskih. Enostrankarske vlade je lažje sestaviti, lažje tudi sprejemajo odločitve in družno nastopijo pred parlamentom in javnostjo, zato so takšen vlade stabilnejše. Hrvaška ima v tem pogledu trajnejše vlade kot Makedonija, saj je bila več kot polovica njenih vlad enostrankarskih. Makedonija pa je v tem kriteriju bolj primerljiva z ostalimi tranzicijskimi državami, v katerih prevladujejo koalicijske vlade (štiri petine vlad koalicijskih) (Blondel in drugi 2007, 47).

Na stabilnost vlade lahko vpliva več razlogov prenehanja delovanja vlad. Ti se po Muller in Strom-u 2003, razvrščajo v dve veliki skupini (notranji in zunanji razlogi/mehanizmi). Na Hrvaškem se je v obdobju 1990 -2008 zamenjalo 11 vlad, pri tem so se 4 vlade zamenjale zaradi zunanjih, 5 vlad pa zaradi notranjih razlogov. V Makedoniji se je v tem istem obdobju zamenjalo 11 vlad, 7 zaradi zunanjih in 4 zaradi notranji razlogov. V medsebojni primerjavi lahko ugotovimo, da na Hrvaškem prevladujejo notranji nad zunanjimi mehanizmi prenehanja delovanja vlad, v Makedoniji pa so zunanji mehanizmi pogostejši od notranjih. V tem primeru je Hrvaška bolj podobna zahodnim državam, pri katerih prav tako prevladujejo notranji mehanizmi prenehanja delovanja vlad (glej Muller in Strom; 2003: 587). Za Makedonijo pa lahko trdim, da glede mehanizmov prenehanja delovanja vlad, dosega višjo stopnjo stabilnosti vlad kot Hrvaška. Čeprav je Makedonija zamenjala več vlad, so bili razlogi za zamenjavo predvsem tehnične narave, neodvisni od razmerja politične moči v parlamentu in vladi.

3.5.5 Strankarska sestava vlade (enostrankarske vs. koalicijske vlade) in razlogi prenehanja delovanja vlad v obdobju določenega volilnega sistema

V tabeli 3.7 prikažem vpliv volilnih sistemov na sestavo strank v vladi. Zraven pa še prikažem kateri razlogi prenehanja delovanja vlad so pogostejši v obdobju določenega volilnega sistema.

Tabela 3.7: *Vpliv volilnih sistemov na strankarsko sestavo vlade*

VOLILNI SISTEM	HRVAŠKA	MAKEDONIJA
Večinski	2 enostrankarski, 1 koalicijska vlada; 1 zunanji, 2 notranja razloga	3 koalicijske vlade; 2 zunanja, 1 notranji razlog
Kombinirani	3 enostrankarske vlade; 2 notranja razloga	2 koalicijske vlade; 1 zunanji, 1 notranji razlog
Proporcionalni	3 koalicijske vlade; 2 zunanja, 1 notranji razlog	6 koalicijskih vlad; 4 zunanji, 2 notranja razloga

Na Hrvaškem so prevladovale enostrankarske, v Makedoniji pa koalicijske vlade. Te naj bi bile manj stabilne kot enostrankarske. In res ima Hrvaška glede na trajanje, stabilnejše vlade kot pa Makedonija, vendar pa ima (prav tako glede na trajanje vlad) najbolj stabilne vlade v obdobju proporcionalnega volilnega sistema, v katerem so bile vse tri vlade koalicijske. Ti rezultati so v nasprotju s prepričanjem, da naj bi najstabilnejše vlade proizvajal večinski volilni sistem z enostrankarskimi vladami. Makedonija pa je ob vseh treh volilnih sistemih proizvajala koalicijske vlade, ki so glede na stabilnost vlad, primerljive z vladami v tranzicijskih državah.

Najbolj stabilne vlade so tiste, ki se končajo zaradi zunanjih mehanizmov. Pričakovali bi, da bodo v obdobju večinskega volilnega sistema prevladovali zunanji mehanizmi prenehanja delovanja vlad. V primeru Makedonije je trditev pravilna, v primeru Hrvaške pa ni. Hrvaška in Makedonija imata v obdobju, ko sta uporabljali proporcionalni sistem, največ zunanjih mehanizmov, kar je v nasprotju s splošnimi pričakovanji. Proporcionalni sistem bi naj namreč proizvajal najbolj nestabilne vlade, kjer naj bi prevladovali notranji mehanizmi prenehanja delovanja vlad.

Po vseh teh pridobljenih podatkih lahko zaključim, da ima Hrvaška, glede na število in trajanje vlad ter glede na sestavo političnih strank v vladi in mehanizmov prenehanja delovanja vlade, zelo jasne rezultate kateri volilni sistem je najboljši za stabilnost vlad. Najbolj stabilno vlado je Hrvaška imela v obdobju četrtil in petih volitev, ko je uporabljala proporcionalni volilni sistem. Takrat je v obdobju dveh volilnih ciklov zamenjala 3 vlade, ki so povprečno trajale 32 mesecev. Vse tri vlade so bile koalicijske, pri čemer se je le ena

končala zaradi notranjih razlogov, dve pa sta uspešno zaključili mandatno dobo. To je še ena potrditev stabilnosti vlad Hrvaške v obdobju proporcionalnega volilnega sistema.

V primerjavi s Hrvaško pa ima Makedonija drugačne rezultate. Večinski volilni sistem, ki ga je Makedonija imela pri prvih in drugih volitvah, je prinesel glede na trajanje in število vlad najstabilnejše vlade od vseh ostalih uporabljenih volilnih sistemov. Zamenjale so se 3 vlade, ki so povprečno trajale 31 mesecev. Te vlade so bile koalicijske, pri čemer se je ena vlada končala zaradi notranjih razlogov, dve pa zaradi rednih volitev v parlament. Za Makedonijo lahko trdimo, da je v obdobju večinskega volilnega sistema proizvedla zelo stabilne vlade, prav tako kot Hrvaška v obdobju proporcionalnega volilnega sistema. Vendar pa ima, gledano na celotno obdobje, Hrvaška stabilnejše vlade, predvsem glede na število vlad in na povprečje trajanja vlad.

3. 6 VERIFIKACIJA HIPOTEZ

1. HIPOTEZA

Hrvaška in Makedonija imata manj stabilne vlade kot ostale tranzicijske (države srednje in vzhodne Evrope) in zahodne države.

To hipotezo sem postavila misleč, kako bosta zaradi tranzicije (ki je naporna za vse preoblikujoče se države) in zaradi turbulentnih razmer na Balkanu (vojna na Hrvaškem, etnični konflikti v Makedoniji), politična sistema obeh držav nestabilna ter v krizi. Pa vendar moram po pridobljenih podatkih hipotezo zavrniti.

Hrvaška in Makedonija imata glede na trajanje vlad, v povprečju bolj stabilne vlade kot tranzicijske, Hrvaška pa celo bolj kot zahodne države. Povprečno trajanje vlad na Hrvaškem med leti 1990 – 2008, je bilo 23, 5 mesecev oz. malo manj kot 2 leti na vlado, v Makedoniji pa 18, 9 mesecev oz. 1 leto in 7 mesecev na vlado. Povprečje pri tranzicijskih državah med leti 1990 – 2003 je bilo po Blondelu (2007, 47) 1 leto in 6 mesecev, pri zahodnih državah med leti 1950 – 1983 pa 1 leto 8 mesecev. Glede na Müller in Strøm (2003, 584), ki sta oblikovala 3 kategorije trajanja vlad evropskih držav med leti 1950 in 1999, bi Hrvaška in Makedonija spadali med države s srednjo stopnjo stabilnosti vlad (med 500 in 800 dnevi ali 1, 37 do 2, 19 let) ter se postavili ob bok državam kot so Švedska, Norveška, Nemčija, Danska, Francija, Portugalska in Belgija.

Glede sestave strank v vladi pa Hrvaška odstopa od povprečja v primerjavi s tranzicijskimi državami, saj je bila na Hrvaškem več kot polovica vlad enostrankarskih, v tranzicijskih državah pa je bilo štiri petine vlad koalicijskih (Blondel in drugi 2007). Enostrankarske vlade pa so glede na opravljene raziskave mnogih politologov, stabilnejše od večstrankarskih. V Makedoniji pa so bile vse vlade koalicijske kar je primerljivo s tranzicijskimi državami. Tudi pri razlogih prenehanja delovanja vlade prikažeta obe državi stabilno držo svojih vlad. Na Hrvaškem prevladujejo notranji nad zunanjimi mehanizmi, kar je več kot primerljivo z evropskimi državami. Pri teh je bilo med leti 1945 in 1999 kar 61% notranjih dejavnikov krivih za prenehanje delovanja vlade (glej Müller in Strøm 2003, 587). V Makedoniji pa prevladujejo zunanji nad notranjimi mehanizmi prenehanja delovanja vlad, kar jo prišteva med 39% tistih evropskih držav (glej Müller in Strøm 2003, 587), katerih vlade prenehajo zaradi tehnične narave in so kot take izven nadzora političnih strank v vladi. Zato so makedonske vlade glede tega dejavnika stabilnejše, kot je večina evropskih vlad.

Tudi glede na trajanje predsednikov vlad, sta obe državi v povprečju primerljivi s tranzicijskimi državami. Na Hrvaškem je povprečno trajanje predsednikov vlad skoraj dve leti, v Makedoniji 1 leto in 7 mesecev, v tranzicijskih državah pa 1 leto in 6 mesecev. Obe preučevani državi dosegata celo boljše rezultate kot pa ostalih deset tranzicijskih.

2. HIPOTEZA

Izbira volilnega sistema vpliva na (ne)stabilnost vlad Hrvaške in Makedonije.

»Volilni sistem je eden izmed institucionalnih dejavnikov, ki vpliva na (ne)stabilnost vlad, ker določa pravila po katerih se glasovi ob volitvah prenesejo v politične položaje.« (Farrell 1997, 5) Obstajajo tri velike družine volilnih sistemov (večinski, kombinirani in proporcionalni volilni sistemi), vsak pa na svoj način vpliva na (ne)stabilnost vlad. Vrsta raziskovalnih študij potrjuje pozitivno zvezo med večinskim volilnim sistemom in stabilnostjo vlade (Blondel 1968, Powell 1982, Beyme 1984, Blais 1990 idr. v Kasapović 1993, 511). Čeprav obstajajo tudi študije, ki kritizirajo tezo, da večinski volilni sistem ustvarja stabilnejše vlade. (glej Farrell 1999, 153-158). Obratno je s proporcionalnim sistemom, ki naj bi bil značilen za države z nestabilnimi vladami. Kombinirani sistem je nekje vmes, saj vsebuje značilnosti večinskega in proporcionalnega sistema. Država, ki izbere določen volilni sistem, lahko v

naprej pričakuje kakšno stopnjo stabilnosti vlad bo imela. Hrvaška in Makedonija sta preizkusili vse tri zvrsti volilnih sistemov.

Hrvaška je na prvih volitvah uporabila večinski volilni sistem. Večinski volilni sistem naj bi (kot sem navedla zgoraj) produciral stabilne vlade, vendar v primeru Hrvaške to ni bilo tako.

»Na Hrvaškem je bilo po večinskem volilnem sistemu 1990 – na rezultatih katerega je bila oblikovana »umetna« parlamentarna večina Hrvaške Demokratične Skupnosti (HDZ) – oblikovana zelo nestabilna enostrankarska vlada. Nestabilnost se kaže v pogostih, nejasnih in neobrazloženih spremembah v sestavi vlade.« (Kasapović 1993, 512)

Hrvaška je imela, še posebej v obdobju med leti 1990 in 1995, ko sta bila v uporabi večinski in kombinirani volilni sistem, dokaj nestabilne vlade. Večinski volilni sistem je bil vzpostavljen zato, da bi stabiliziral vlado, vendar pa zaradi drugih, močnejših vplivov, ni uspel v svojem osnovnem namenu. Razloge najdemo v vojni, ki je takrat divjala na hrvaškem ozemlju, tranziciji ter v političnem sistemu, ki je dovolil prevelik vpliv predsednika države Tuđmana na vse sfere oblasti. Celotna vlada je bil v Tuđmanovih rokah, ki je samovoljno menjaval predsednike vlade, če mu niso bili ideološko blizu. Hrvaška je zaradi njega postala avtoritarna država s poudarjenim kultom osebnosti predsednika države.

S koncem vojne ter z uvedbo kombiniranega volilnega sistema leta 1992 in še posebej 1995, se je vlada na Hrvaškem začela stabilizirati. Največjo stabilnost pa je dosegla z uvedbo proporcionalnega volilnega sistema ter parlamentarnega sistema oblasti, na volitvah leta 2000.

Makedonija ima od osamosvojitve dalje parlamentarni ustavni sistem, ki naj bi produciral nestabilne vlade. Vendar Makedonija vseeno spada med države z relativno stabilnimi vladami (srednja stopnja stabilnosti vlad med evropskimi državami po Müller in Strøm 2003), kljub močno ideološko in etnično razdeljenimi strankami ter krhkimi koalicijami (velike koalicije, sestavljene iz ideološko in etnično različnih strank).

Se pa glede Makedonije potrди teza o povezanosti večinskega volilnega sistema in stabilnimi vladami. Le – ta je namreč najbolj stabilne vlade imela prav v obdobju prvih in drugih volitev, ko je uporabljala večinski volilni sistem. Proporcionalni sistem, uporabljen na zadnjih dveh volitvah, se je pokazal za najmanj stabilnega pa čeprav predvsem zaradi zunanjih, tehničnih dejavnikov, ki so vplivali na pogosto zamenjavo vlad.

Drugo hipotezo lahko potrdim, vendar z zadržkom. Kljub dokazanemu vplivu volilnega sistema na stabilnost vlade, je za Hrvaško in Makedonijo značilen vpliv mnogih drugih dejavnikov, ki so prav tako ali celo močnejše kot volilni sistem, vplivali na stabilnost vlad.

Etnična, kulturna in verska raznolikost je botrovala napetostim in konfliktom v obeh državah. Na Hrvaškem je to povzročilo vojno ter vzpon nacionalizma in avtoritarizma (Tuđmanova vladavina), v Makedoniji pa neštete konflikte med Makedonci in Albanci, ki so skoraj privedli do vojne. Obe že tako revni državi, sta zaradi teh dejavnikov povsem obubožali, razvili so se korupcija, kriminal in revščina. Kljub vsemu pa sta državi obdržali visoko stabilnost političnih sistemov in vlad. Hrvaška v prvem desetletju sicer bolj zaradi avtoritarne vladavine HDZ-ja, toda kasneje se je demokratizirala in še bolj stabilizirala svoj politični sistem in vlade. Makedonija pa od osamosvojitve dalje demokratizira svoj politični sistem in deluje po parlamentarnem načelu, kar ji kljub prej omenjenih krizah tudi uspeva, posledica tega pa so dokaj stabilne vlade.

3. HIPOTEZA

Hrvaška in Makedonija sta imeli najbolj stabilne vlade v obdobju, ko sta uporabljali večinski volilni sistem.

Odgovor na to hipotezo sem delno dobila že pri prejšnji hipotezi. To hipotezo lahko delno potrdim in delno zavrnem. Makedonija je imela najbolj stabilne vlade v obdobju, ko je uporabljala večinski volilni sistem, Hrvaška pa ne. To hipotezo sem postavila, ker naj bi imele v teoriji države z večinskim volilnim sistemom tudi najbolj stabilne vlade. V primeru Makedonije se je ta teorija potrdila, v primeru Hrvaške pa ne.

Makedonija je na prvih dveh volitvah uporabljala večinski volilni sistem. V tem obdobju je zamenjala 3 vlade, katerih povprečje trajanja je bilo 31 mesecev, kar je bilo tudi najdaljše od povprečja trajanja vlad pri drugih volilnih sistemih. Prevladovala sta zunanja, tehnična mehanizma prenehanja delovanja vlad (2:1), kar je v primerjavi z mehanizmi prenehanja delovanja pri ostalih volilnih sistemih, najugodnejša varianta za stabilne vlade.

Hrvaška, ki je večinski volilni sistem uporabljala le na prvih volitvah (kar je premalo za natančno analizo vpliva volilnega sistema na stabilnost vlad), je imela v tem obdobju najmanj stabilne vlade. V pičlih dveh letih (1990-1992), kolikor je trajalo to obdobje, je zamenjala 3 vlade, ki so povprečno trajale le 9 mesecev, kar je najmanj od vlad v vseh ostalih volilnih sistemih. Tudi pri mehanizmih prenehanja delovanja vlad so prevladovali notranji nad zunanjimi (2:1). Vsi ti dejavniki nam pokažejo, da je bil večinski volilni sistem najslabša opcija za stabilnost vlad na Hrvaškem.

Ugotovila sem tudi, da imata tako Hrvaška kot Makedonija, ko ju primerjamo z zahodnimi in tranzicijskimi državami, dokaj stabilne vlade.

4 ZAKLJUČEK

V diplomski nalogi sem primerjala vlade na Hrvaškem in v Makedoniji ter ugotavljala vpliv institucionalnega dejavnika (volilni sistem) na njihovo stabilnost. Stabilnost vlad sem opredelila s pomočjo dveh indikatorjev (trajanje vlade in predsednik vlade), pri čemer sem trajanje vlade obravnavala z dvema dejavnikoma (zakonodajno obdobje in stranke v vladi). Pri tem sem si pomagala s tremi hipotezami, ki sem jih predstavila na začetku naloge. Na podlagi teoretičnega in osrednjega dela, v katerem sem raziskala značilnosti vlad in primerjala vlade v obeh državah, sem prvo hipotezo potrdila, drugo hipotezo sem potrdila, vendar z zadržkom, tretjo pa delno sprejela, delno pa zavrnila.

Institucionalni dejavniki zagotovo vplivajo na stabilnost vlad, vendar pa se pogosto precenjuje vloga volilnih sistemov na politične odnose. Tako Farrell (1998, 153-158) kritizira popularno trditev, da večinski volilni sistemi ustvarjajo stabilnejše vlade kot proporcionalni.

Velika Britanija kot predstavnica večinske demokracije na primer, ostro menja politike vsakič, ko se menja vlada, medtem ko veliko konsenzualnih demokracij (zaradi potrebe po vzpostavljanju dogovorov med strankami), tega ne počenja. Prav tako imajo lahko države s proporcionalnimi sistemi enako dolžino trajanja in stabilnost vlad kot pa države z večinskim sistemom (sistemom relativne večine). Farrell zaključí, da je argument o nestabilnosti proporcionalnih sistemov krhek in zatrdi, da imamo lahko proporcionalni sistem in hkrati stabilen politični sistem. (Farrell 1998, 153–158, 168)

Farrellove trditve so se potrdile tudi v primeru Hrvaške. »To pa seveda ne razvrednoti že omenjenih predpostavk oziroma značilnosti, ki veljajo za posamezni volilni sistem, ampak pojasnjuje, da so politični učinki večinskih in proporcionalnih volilnih sistemov v veliki meri odvisni od družbenih in političnih okoliščin posamezne države.« (Zicht v Milardović 2003, 63) Te ugotovite najbolj veljajo za Hrvaško, ki je imela večinski volilni sistem in celo polpredsedniški ustavni sistem, vendar pa ne stabilnih vlad (oziroma ne tako stabilnih vlad kot po uvedbi proporcionalnega volilnega in parlamentarnega sistema). Makedonija pa je imela najstabilnejše vlade v obdobju večinskega volilnega in parlamentarnega ustavnega sistema.

Ugotovila sem tudi, da imata tako Hrvaška kot Makedonija dokaj stabilne vlade. Obe namreč spadata med države s srednjo stopnjo stabilnosti vlad, kar je glede na krizne razmere, ki so vladale oz. še vladajo v teh dveh državah, resnično presenetljivo. Hrvaška je imela v začetnem obdobju bolj nestabilne vlade, v veliki meri zaradi vojne, ki je divjala po hrvaškem ozemlju. Nato pa so se menjave vlad umirile, pri čemer je veliko vlogo odigral predsednik države Tuđman, saj je imel skoraj diktatorski nadzor nad dogajanjem v Hrvaškem političnem prostoru. Po demokratičnem principu pa se je vlada na Hrvaškem resnično začela stabilizirati po letu 2000 (tudi po zaslugi spremenjenega ustavnega in volilnega sistema).

Za razliko od Hrvaške, se je Makedonija uspela osamosvojila na miren način, brez vojne v državi. Sprejela je parlamentarni ustavni sistem in v prvih letih samostojnosti večinski volilni sistem. V tem obdobju je imela tudi najstabilnejše vlade. Leta 2002 je uvedla proporcionalni volilni sistem, ki pa ni stabiliziral vlade. Največji problem za stabilnost vlad v Makedoniji namreč predstavljajo ideološko in etnično zelo različne stranke, ki so redno izvoljene v parlament. Že sama sestava koalicij zahteva veliko truda, stabilno trajanje le – teh pa je možno le z veliko mero kompromisa in strpnosti. Kljub vsemu naštetemu, pa je tudi Makedoniji v primerjavi z evropskimi državami, uspelo vzpostaviti stabilno delovanje svojih vlad.

Obe državi se po stabilnosti vlad lahko primerjata z zahodnimi in tranzicijskimi državami. Kljub težavam, ki jih prinaša tranzicijsko obdobje ter kljub vojni, etničnim konfliktom, in ne docela demokratičnim oblikam vladanja (Tuđmanova Hrvaška), ki sta jih bili deležni skozi leta, sta uspeli oblikovati politična sistema, ki imata dobre pogoje za prehod iz tranzicije v moderno zahodnoevropsko demokracijo.

5 LITERATURA

- Blondel, Jean, Ferdinand Müller-Rommel, Darina Malova, Katja Fettelschoss, Alenka Krašovec in Matej Kovačič. 2007. *Governinig New European Democracies*. Basingtoke, New York: Palgrave Macmillan.
- Gaber, Slavko. 1996. Predstavništvo in demokracija. V *volilni sistemi: zbornik*, ur. Slavko Gaber, 7 – 33. Ljubljana: Krtina.
- Grad, Franc. 2000. *Parlament in vlada*. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.
- Grad, Franc. 2004. *Volitve in volilni sistemi*. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.
- Farrell, M. David. 1998. *Comparing Electoral Systems*. Basingstoke: Macmillan.
- Fink-Hafner, Danica in Damjan Lajh. 2001. Primerjalni vidik konsolidacije strankarskih aren v nekdanjih jugoslovanskih republikah. V *Demokratski prehodi II. Slovenija v primerjavi z drugimi nekdanjimi jugoslovanskimi republikami*, ur. Danica Fink – Hafner in Miro Haček, 113 – 137. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Fink – Hafner, Danica. 2002. Modeli za analizo politik. V *Analiza politik*, ur. Danica Fink – Hafner in Damjan Lajh, 171 – 186. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Fink – Hafner, Danica. 2005. Nov institucionalizem in institucionalno inženirstvo. V *Politika na območju nekdanje Jugoslavije*, ur. Danica Fink – Hafner, Damjan Lajh in Alenka Krašovec, 27 – 43. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Fink – Hafner, Danica, Damjan Lajh in Alenka Krašovec. 2005. Uporabljeni podatki. V *Politika na območju nekdanje Jugoslavije*, ur. Danica Fink – Hafner, Damjan Lajh in Alenka Krašovec, 71 – 88. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

- Fink – Hafner, Danica, Damjan Lajh in Alenka Krašovec. 2005. Rezultati parlamentarnih volitev v Makedoniji. V *Politika na območju nekdanje Jugoslavije*, ur. Danica Fink – Hafner, Damjan Lajh in Alenka Krašovec, 178. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Kasapović, Mirjana. 1993. Tranzicija in neoinstitucionalizem: primer Hrvaške. *Teorija in praksa* 30 (5-6): 511 – 518.
- Kasapović, Mirjana. 1994. Političke stranke i stranački sustav u Hrvatskoj. V *Stranke in strankarstvo: Zbornik Referatov*, ur. Igor Lukšič, 147 – 161. Ljubljana: Slovensko politološko društvo.
- Kotar, Mirjam. 2000. Razvrščanje postsocialističnih držav glede na uspešnost demokratizacije. V *Demokratski prehodi I. Slovenija v primerjavi s srednjeevropskimi postsocialističnimi državami*, ur. Danica Fink – Hafner in Miro Haček, 27 – 41. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Krašovec, Alenka in Damjan Lajh. 2005. Politika na območju nekdanje Jugoslavije 15 let po razkroju enostrankarskega jugoslovanskega političnega sistema. V *Politika na območju nekdanje Jugoslavije*, ur. Danica Fink – Hafner, Damjan Lajh in Alenka Krašovec, 89 – 112. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Kulevska, Jana. 2007. *Angažiranost mednarodne skupnosti v Makedoniji in odziv lokalnega prebivalstva (študije primerov mirovnih operacij od leta 1992 do 2005)*. Magistrsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede. Dostopno prek: http://www.dk.fdv.uni-lj.si/magistrska/pdfs/mag_Kulevska-Jana.PDF (23. avgust 2008).
- Lajh, Damjan. 2005. Ustavne izbire na pojugoslovanskem prostoru. V *Politika na območju nekdanje Jugoslavije*, ur. Danica Fink – Hafner, Damjan Lajh in Alenka Krašovec, 45 – 70. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

- Milardović, Anđelko. 2006. *Političke stranke u doba tranzicije i globalizacije*. Zagreb: Centar za politološka istraživanja.
- Mirčev, Dimitar. 1991. Makedonske volitve- težavne poti parlamentarne demokracije. *Teorija in praksa* 28 (3-4): 459 - 464.
- Mirčev, Dimitar. 1992. Makedonija na poti k neodvisnosti in demokraciji. *Teorija in praksa* 29 (3-4): 384 – 390.
- Müller, Wolfgang C. in Kaare Strøm. 2003. Conclusion: Coalition Governance in Western Europe. V *Coalition Governments in Western Europe*, ur. Wolfgang C. Müller in Kaare Strøm, 559 – 592. Oxford: Oxford University Press.
- Prunk, Janko. 2000. Tranzicijske poti v Sloveniji in v srednjeevropskih državah v letih 1989 do 1992/93. V *Demokracijski prehodi I. Slovenija v primerjavi s srednjeevropskimi postsocialističnimi državami*, ur. Danica Fink – Hafner in Miro Haček, 43 – 57. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Ribičič, Ciril. 2000. *Podoba parlamentarnega desetletja*. Ljubljana: Samozaložba.
- Sruk, Vlado. 1995. *Leksikon politike*. Maribor: Obzorja.
- Statistični urad Republike Makedonije. 2003. *Census of population, households and dwellings in the Republic of Macedonia, 2002. Final data*. Dostopno prek: http://www.vegesa.com.mk/WEB_HOSTING/statistika_/statistika/StariStrani/Drzaven_zavod_za_statistika.htm (9. oktober 2008).
- Steinmo, Sven. 2001. The New Institucionalism. V *The Encyclopedia of Democratic Thought*, ur. Barry Clark in Joe Foweracker. London: Routledge, julij. Dostopno prek: <http://stripe.colorado.edu/~steinmo/foweracker.pdf> (20. avgust 2008).
- Tomšič, Matej. 2002. *Politična stabilnost v novih demokracijah*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

- *Ustav Republike Hrvatske*. 2001. Dostopno prek:
<http://www.nn.hr/clanci/sluzbeno/2001/0705.htm> (23. avgust 2008).
- *Ustav na Republika Makedonija*. 1991. Dostopno prek:
http://mlrc.org.mk/ZAKONI/Ustav_na_RM.htm (25. avgust 2008).
- Vlada Republike Hrvatske. 2008. *Prethodne vlade Republike Hrvatske*. Dostopno prek:
http://vlada.hr/hr/naslovnica/o_vladi_rh/prethodne_vlade_rh (20. avgust 2008).
- Zajc, Drago. 2000. *Parlamentarno odločanje – reparablementarizacija v Srednji in Vzhodni Evropi: funkcije novih parlamentov*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Zajc, Drago. 2001. Demokratične volitve in prehod v nekaterih novih državah na območju nekdanje Jugoslavije. V *Demokratični prehodi II. Slovenija v primerjavi z drugimi nekdanjimi jugoslovanskimi republikami*, ur. Danica Fink – Hafner in Miro Haček, 17 – 51. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Zajc, Drago. 2004. *Razvoj parlamentarizma – funkcije sodobnih parlamentov*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Wikipedia, The Free Encyclopedia. 2008a. *Prime minister of Macedonia*. Dostopno prek:
http://en.wikipedia.org/wiki/Prime_Minister_of_Macedonia#Republic_of_Macedonia_281991-Present.29 (9. oktober 2008)
- ---- 2008b. *Macedonian parliamentary elections 2006*. Dostopno prek:
http://en.wikipedia.org/wiki/Macedonian_parliamentary_election_2006 (5. november 2008).
- --- 2008c. *Macedonian parliamentary elections 2008*. Dostopno prek:
http://en.wikipedia.org/wiki/Macedonian_parliamentary_election_2008 (5. november 2008).

- Wikipedia, slobodna enciklopedija. 2008. *Parlamentarni izbori u Hrvatskoj*. Dostopno prek:
http://hr.wikipedia.org/wiki/Parlamentarni_izbori_u_Hrvatskoj (20. november 2008).
- *Agence France – Presse*. 2008. Macedonia dissilves parliament, paving the way for early elections, (11. april). Dostopno prek:
http://afp.google.com/article/ALeqM5jPYpEVw6NkAP_Tuj2eW41aYE5m0g
(5. november 2008).